

Dönüm Noktalarıyla Yahudilerin Amerika'ya Göç Serüveni

► Araştırma makalesi / Research article

Muhammed GÜNGÖR

Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Dinler Tarihi Anabilim Dalı/ Assoc. Prof., Kırıkkale University, Faculty of Islamic Sciences, Department of History of Religions | ROR ID: 00j0c673 | Kırıkkale, Türkiye

ORCID: [0000-0002-1228-0869](https://orcid.org/0000-0002-1228-0869) | muhammedgungor.tr@gmail.com

Atf: Güngör, Muhammed. "Dönüm Noktalarıyla Yahudilerin Amerika'ya Göç Serüveni". *Milel ve Nihal* 21/2 (2024), 349-372.

Öz

Yahudilerin Amerika'ya göç serüveni 1654 yılında 23 kişilik Yahudi bir topluluğun Kuzey Amerika'daki New Amsterdam'a (New York) gelmesiyle başlamış ve daha sonraki yıllarda da devam etmiştir. Bu göç serüveni başlıca üç döneme ayrılmıştır. Bu dönemlerin isimlendirilmesinde Avrupa'dan Amerika'ya göç eden Yahudilerin Avrupa'daki etnik kökenleri etkili olmuştur. Bu dönemler 1654-1820 yılları arasında Sefarad Dönemi, 1820-1880 yılları arasında ifade eden Alman Dönemi ve son olarak 1881-1924 yılları arasında niteleyen Doğu Avrupa Dönemi'dir. 1654-1820 yılları arasında Sefarad Dönemi kendi içinde Sömürge Dönemi (1654-1776) ve Erken Ulusal Dönem (1776-1820) şeklinde iki döneme ayrılmaktadır. Sömürge Dönemi de ayrıca Hollanda Dönemi (1654-1664) ve İngiltere Dönemi (1664-1776) şeklinde tasnif edilmiştir. Almanya'da ve daha sonraki süreçte Çarlık Rusya'da yaşayan Yahudilerin düştüğü zor durumlar, bunların aleyhine çıkarılan yasalar, baskı ve zulüm altında yaşamak zorunda bırakılmaları ve büyük ekonomik sıkıntılar Yahudilerin Yeni Dünya olarak bilinen Amerika'ya göç etmelerini zorunlu kılmıştır. Her bir göç dalgasında Yahudiler, büyük sıkıntılarla karşılaşmışlardır. Eğitimsiz ve parasız olmaları, ailelerini geride bırakmak zorunda olmaları, İngilizce bilmemeleri ve hatta kimliklerinin Yahudi olması yaşadıkları sıkıntıların başlıca sebepleridir. Bütün bunlara rağmen Amerikan Yahudileri, zamanla ekonomik, eğitim, siyaset ve kültür bağlamında yeni hak ve özgürlükler elde etmişlerdir. Bu özgürlük ortamında neredeyse her alanda hayal edemeyecekleri kadar büyük başarılar kazanmışlardır. Amerika'da seyyar satıcı olarak işe başlayan Yahudiler, mağazalar açacak ve hatta bankalar kuracak kadar zenginleşmişlerdir. Eğitimsiz Yahudilerin çocukları doktor, avukat ve öğretmen olarak kendilerini ispatlamışlardır. Bu başarıları kazanırken zaman zaman büyük sıkıntıların üstesinden gelmek zorunda kalmışlardır. Bütün bunların sonucunda Amerika yedi milyona yaklaşan Yahudi nüfusuyla İsrail'den sonra Yahudilerin ikinci vatani olmuştur. Öte yandan, dünya siyasetinde ve ekonomisinde etkin rol oynayan Amerikan Yahudilerinin göç tarihini ana hatlarıyla ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma, bizzat Amerikan Yahudilerinin ve bunların gücünün anlaşılmasına katkı sağlama açısından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Yahudilik, Yahudi Tarihi, Amerika, Göç.

The Adventure of Jewish Immigration to America with Turning Points

Cite as: Güngör, Muhammed. "The Adventure of Jewish Immigration to America with Turning Points". *Milel ve Nihal* 21/2 (2024), 349-372.

Abstract

The Jewish immigration journey to America began in 1654 when a Jewish community of 23 people arrived in New Amsterdam (New York) in North America and continued in the following years. This immigration adventure is mainly divided into three periods. The naming of these periods was influenced by the ethnic origins of the Jews who immigrated to America from Europe. These periods are the Sephardic Period, which covers the period between 1654-1820, the German Period, which refers to the period between 1820-1880, and finally, the Eastern European Period, which characterizes the period between 1881-1924. The Sephardic Period, which covers the years between 1654 and 1820, is divided into the Colonial Period (1654-1776) and the Early National Period (1776-1820). The Colonial Period is further classified as the Dutch Period (1654-1664) and the British Period (1664-1776). The difficult situation of the Jews living in Germany and later in Tsarist Russia, the laws enacted against them, their being forced to live under oppression and persecution, and great economic hardship forced Jews to migrate to America, known as the New World. In each wave of immigration, Jews faced great difficulties. Being uneducated and penniless, having to leave their families behind, not speaking English, and even their Jewish identity are the main reasons for their difficulties. Despite all this, American Jews have gained new rights and freedoms in the context of economy, education, politics, and culture. In this environment of freedom, they have achieved unimaginable success in almost every field. Jews who started as peddlers in America became rich enough to open stores and even establish banks. The children of uneducated Jews proved themselves as doctors, lawyers, and teachers. While achieving these successes, they had to overcome great hardships occasionally. As a result of all this, America has become the second homeland of the Jews after Israel, with a Jewish population of nearly seven million. On the other hand, this study, which aims to outline the immigration history of American Jews who play an active role in world politics and economy, is important in contributing to the understanding of American Jews themselves and their power.

Keywords: History of Religions, Judaism, Jewish History, America, Immigration.

Giriş

Yahudi kelimesi hem bir ırk hem de dinî bir kimliği ifade etmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki (ABD) Yahudi nüfusu belirtilirken bu ayrıma dikkat edilmelidir. Buna göre, dinî bağlamda kendini Yahudi olarak betimleyen ABD'deki Yahudilerin sayısı 4,2 milyondur. Yahudiliğin dinî uygulamalarını yerine getirmeyip kendini sadece kültürel veya etnik olarak Yahudi görenler ile birlikte bu sayı yaklaşık 5,3 milyona çıkmaktadır.¹ Amerika'daki Yahudi nüfusunun yaklaşık 7 milyon olduğunu belirten kaynaklar da mevcuttur.² Bu nüfus oranıyla Amerika, İsrail'den daha çok Yahudi barındıran bir ülke olmakta ve bundan ötürü de Amerikan Yahudileri dikkat çekmektedir. Öte yandan Amerika'ya gelişleri 350 yılı geçen Amerikan Yahudileri modern zamanların en zengin ve en etkili milletidir. Kendilerine bağlı yardım kuruluşları ile her sene milyonlarca dolar yardım yapmaları Amerikan Yahudilerinin kendi aralarında kurdukları birliğin, bağlılığın ve güçlü olduklarının kanıtı olarak sunulmaktadır.³ Bu bağlamda Amerikan Yahudilerinin, dinler tarihi açısından üzerinde durulması gereken önemli bir millet olduğu görülmektedir.

Yahudilerin MS 70 yılında Süleyman Mabedi'nin yıkılmasıyla başlayan vatansızlık ve sürgün hâli, Yahudi kimliğinde önemli bir yer edinmiştir. Yaklaşık iki bin yıl boyunca devam eden sürgün hayatında Yahudiler Afrika, Anadolu, Avrupa ve Amerika olmak üzere birçok bölgede varlık göstermiş ve muhtelif coğrafyalarda farklı hayatlar sürmüşlerdir.⁴ Bu bölgeler içinde Yahudiler, özellikle Avrupa ülkelerinde ciddi bir ayrımcılığa maruz kalmışlardır. Toprak sahibi olmaları yasaklanmış, çoğu zaman şehirlerin "getto" olarak bilinen bölgelerinde yaşamaya zorlanmışlardır. Çoğu Avrupa ülkesinde birçok Yahudi'nin meslek sahibi olmasına müsaade edilmemiş, dinlerini yaşamaları engellenmiştir. Ayrıca "pogrom" adı verilen şiddetli saldırıların kurbanı olmuşlardır.⁵ Bütün bunlar, Yahudileri daha özgür yaşayabileceklerini düşündükleri Amerika'ya göç etmeye mecbur etmiştir.⁶ Amerika'nın Yahudilere pek çok ekonomik imkân sunması da bu göçü tetikleyen unsurlar arasında zikredilmiştir.⁷

Yaşadıkları sıkıntılardan kaçarak Amerika'ya göç eden Yahudiler, Avrupa'daki zulme benzer bir durumu burada yaşamamıştır. Amerikan nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Hıristiyan nüfusa rağmen Amerika'ya göç eden Yahudiler beraberlerinde inançlarını da getirmiştir. Kendi dinî bayramlarını kutlamışlar, kendilerine özgü yiyecekleri tüketmişlerdir. Sosyal yaşantılarında da diğer göçmenler gibi genellikle büyük Amerikan şehirlerinde kendi topluluklarını kurmuşlardır.⁸

Amerika'da yaşayan günümüz Yahudilerin çoğu, Amerika'nın orta sınıfında yer almakta olup pek çok meslek alanında faaliyet göstermektedir. Bazıları şirket yöneticisi ve alanında

¹ Şule Toktaş - Fatih Resul Kılıç, "Jewish Immigration to the American Continent", *Göç Araştırmaları Dergisi* 4/1 (2018), 52.

² Bk. Ira M. Sheskin - Arnold Dashefsky, "United States Jewish Population, 2018", *The American Jewish Year Book* 118 (2018), 251-347.

³ İsmail Başaran, *Ana Hatlarıyla Amerikan Yahudiliği, Tarihsel Süreç ve Gruplar* (Konya: Çizgi Kitabevi, 2020), 9.

⁴ Şahin Kızılabdullah, "Afro-Amerikalı Yahudiler", *Dini Araştırmalar* 25/62 (2022), 62-63.

⁵ Richard Worth, *Jewish Immigrants*, ed. Robert Asher (New York: Facts On File, 2005), 12-15.

⁶ Worth, *Jewish Immigrants*, 12.

⁷ Toktaş - Kılıç, "Jewish Immigration to the American Continent", 32.

⁸ Worth, *Jewish Immigrants*, 12.

uzman olurken bazıları da vasıflı işçi olarak çalışmaktadır. Bunlar arasında başarılı iş adamı, doktor, avukat ve eğitimci olan Yahudiler de vardır. Bu Yahudilerin yanı sıra pek çok Amerikan Yahudi'si de sanat, edebiyat ve tiyatronun yanı sıra eğlence sektöründe de varlık göstermektedir. Öncelikli ilgi alanları ise eğitim ve hayırseverlik olarak belirtilmektedir.⁹ Yahudilerin yaptıkları işler göz önünde bulundurulduğunda eğitime neden öncelik verdikleri daha iyi anlaşılmaktadır. Hayırseverliğe önem vermelerindeki amacın ise öncelikle kendi aralarında dayanışma ruhunu canlı tutmak ve aynı zamanda diğer din mensupları ve millet tarafından kabullenilmek arzusu olduğu söylenebilir.

Atalarının asırlar boyunca Ortadoğu'da yaşadığı dikkate alındığında Amerika'da yaşayan günümüz Yahudilerinin bu ülkeye ilk olarak ne zaman geldiği ve hangi tarihi dönemlerden geçerek bugüne ulaştıkları irdelenmesi gereken bir meseledir. Bu çalışma da Yahudilerin Yeni Dünya olarak nitelendirilen Amerika kıtasına göç etmelerini ve 1776 yılında kurulmasından sonra ABD'ye devam eden Yahudi göç serüvenini dönüm noktalarıyla ele almaktadır. Çalışmanın konusu, 1654 ile 1924 yılları arasında gerçekleşen Yahudi göçüyle sınırlandırılmıştır. 1654 yılı Yahudilerin Kuzey Amerika'ya ilk ayak bastıkları tarih olarak dikkat çekerken 1924 yılı ABD tarafından çıkartılan ve göçmenlerin Amerika'ya gelişini kısıtlayan yasanın çıkartıldığı tarih olarak önem arz etmektedir. Kuzey Amerika'ya ilk adımla birlikte Yahudilerin yaşadıkları kültürel ve dinî değişimler¹⁰ ise çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Yahudilerin Amerika'ya göç serüvenini tarihsel olarak ele alan bu çalışmanın, Türkiye'de bu konuda çalışmak isteyen araştırmacılara ilk başvuracakları eser olması amaçlanmıştır. Bununla birlikte çalışmanın, Amerikan Yahudi tarihine giriş mahiyetinde de olsa konunun derinliği, üslup ve kaynakların farklılığı açısından özgün olduğu söylenebilir.¹¹ Nitel bir araştırma olan bu çalışmada doküman yöntemi uygulanmıştır. Bu yöntem doğrultusunda muhtelif kaynaklardan yararlanılmış olup özellikle Richard Worth'un *Jewish Immigrants* (Yahudi Göçleri), Jonathan D. Sarna'nın *American Judaism: A History* (Amerikan Yahudiliği: Bir Tarih), Marcia J. Weiss'in *Jewish Immigrants* (Yahudi Göçleri), Eli Faber'in *America's Earliest Jewish Settlers, 1684-1820* (Amerika'nın İlk Yahudi Yerleşimcileri, 1684-1820), Lloyd P. Gartner'ın *Jewish Migrants en route from Europe to North America: Traditions and Realities* (Avrupa'dan Kuzey Amerika'ya Giden Yahudi Göçmenler: Gelenekler ve Gerçekler) adlı eserlerine ağırlık verilmiştir.

1. Yahudilerin Amerika Kıtasına Göçü

Öncelikle belirtilmelidir ki Yahudilerin Amerika kıtasına ilk yerleşimlerine dair kaynaklar oldukça yetersizdir. Bununla birlikte Amerika'nın keşfi ve sömürgeleştirilmesi gibi Yahudilerin Amerika kıtasına en erken yerleşimi de İspanya ile yakından ilişkilidir. Zira "İspanya'daki Yahudilerin tarihinin bittiği yerde Amerika'daki Yahudilerin tarihinin başladığı" düşünülmektedir.¹² Başka bir deyişle Yahudilerin Avrupa'dan Amerika'ya göç serüvenlerinin Kristof Kolomb'dan (1451-1506) kısa bir süre sonra başladığına dikkat

⁹ Marcia J. Weiss, *Jewish Immigrants*, ed. Carl L. Bankston (California-New Jersey: Salem Press, ts.), 615; Worth, *Jewish Immigrants*, 12.

¹⁰ Bk İsmail Başaran, "Amerikan Yahudiliği Tarihi Üzerine Bir Değerlendirme", *Mizânü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi* 9 (2019), 127-140.

¹¹ Krş. Başaran, *Ana Hatlarıyla Amerikan Yahudiliği, Tarihsel Süreç ve Gruplar*, 17-28.

¹² Meyer Kayserling, "The Colonization of America by the Jews", *Publications of the American Jewish Historical Society* 2 (1894), 73.

çekilmektedir.¹³ Bu bağlamda 15. yüzyılın sonları ile 16. yüzyıldaki Avrupa Yahudileri hakkında kısa bir bilgi verilmesi konunun daha iyi anlaşılması için uygun olacaktır.

15. yüzyılın sonlarında İspanya Kralı Ferdinand (1452-1516) ve Kraliçe Isabella (1451-1504), İspanya'daki Yahudilerin Katolik Kilisesi'ne geçmelerini şart koştu. Bu şartı yerine getirip din değiştiren Yahudilere “konverso” denildi. Hıristiyanlığa geçmeyen tüm Yahudilerin İspanya'yı terk etmeleri emredildi.¹⁴ Kral Ferdinand ve Kraliçe Isabella “hangi yaşta olurlarsa olsunlar tüm Yahudileri” seyyah, mukim ya da başka bir vasıfla geri dönmeleri hususunda uyarılarda bulunarak 1492'de “krallıklarından ve beyliklerinden” kovdular. Böylece Kristof Kolomb'un Yeni Dünya'ya yelken açtığı 1492 yılı aynı zamanda İspanya'daki Yahudi yaşamının resmen sona erdiği yıl oldu.¹⁵

İspanya'dan kovulan Yahudilerin bazıları kısa bir süre içinde Portekiz'e gitti.¹⁶ Beş yıl sonra, İspanya ve Portekiz kraliyet aileleri evlilik sonucu birleştiğinde Portekiz'de sığınak bulduklarını sanan Yahudi mülteciler ve o ülkenin yerli Yahudileri sınır dışı edilmekle karşı karşıya kaldı. Ancak bu sefer Yahudiler, toplu hâlde zorla vaftiz edildiler ve devleti ekonomik kayıplardan korumak için bu Yahudilerin yıllarca göç etmeleri yasaklandı.¹⁷

1590'lı yıllarda¹⁸ “Sefarad” olarak bilinen İspanyol ve Portekizli Yahudilerden bazıları Hollanda'ya göç etti. Hollandalılar birçoğu öğretmen, yazar, tüccar ve zanaatkâr olan Yahudilere karşı oldukça hoşgörülü davrandı. Bu hoşgörü ortamı Yahudilerin kısa sürede Hollanda'nın Amsterdam şehrinde gelişen bir topluluk kurmasına imkân verdi. Hollanda Yahudileri zamanla ekonomik olarak da gelişim gösterdi. Hatta bazı Yahudiler, 17. yüzyılda *Hollanda Batı Hindistan Şirketi*'ne (Dutch West India Company) yatırım yapacak kadar zenginleşti.¹⁹ Bununla birlikte Amsterdam'da büyük bir güvenlik ve hoşgörü bulsalar da Yahudilerin halka açık ibadet etme hakkını elde etmeleri neredeyse yarım yüzyıl sonra gerçekleşti. Bu arada Hollanda'da yaşayan Yahudi sayısı 1600'lü yılların ortalarına doğru iki bin yahut üç binlere ulaştı.²⁰

Öte yandan yeni keşfedilen Amerikan kıtasında farklı gelişmeler yaşandı. 1500'de Portekizliler tarafından keşfedilen Brezilya²¹, 1630 yılında Hollandalılar tarafından ele geçirildi.²² 1630'larda bazı Hollandalı Yahudilerin Güney Amerika ülkesi Brezilya'daki Recife kolonisinde yaşamak için Amsterdam'dan ayrılmasıyla Avrupa'dan Güney Amerika kıtasına Yahudi göçü de başlamış oldu.²³

¹³ Lloyd P. Gartner, “Jewish Migrants en route from Europe to North America: Traditions and Realities”, *Jewish History* 1/2 (1986), 49.

¹⁴ Worth, *Jewish Immigrants*, 15.

¹⁵ Jane S. Gerber, *The Jews of Spain: A History of the Sephardic Experience* (New York, 1992), 115-144.

¹⁶ Worth, *Jewish Immigrants*, 16.

¹⁷ Jonathan D. Sarna, *American Judaism: A History* (New Haven: Yale University Press, 2004), 4.

¹⁸ Eli Faber, “America's Earliest Jewish Settlers, 1684-1820”, *The Columbia History of Jews and Judaism in America*, ed. Marc Lee Raphael (New York: Columbia University Press, 2008), 22.

¹⁹ Worth, *Jewish Immigrants*, 16.

²⁰ Faber, “America's Earliest Jewish Settlers, 1684-1820”, 22.

²¹ Arnold Wiznitzer, *Jews in Colonial Brazil* (New York: Columbia University Press, 1960), 2.

²² Wiznitzer, *Jews in Colonial Brazil*, 43-67.

²³ Worth, *Jewish Immigrants*, 16.

2. Amerikan Yahudi Tarihi'nin Dönemlere Ayrılması

Genel Amerikan tarihi için benimsenen dönemlendirmenin, Amerikan Yahudi tarihi için de geçerli olduğunu düşünmek pek makul görünmemektedir. Zira Amerikan tarihine paralel şekilde irdelenen Amerikan Yahudi tarihi, Amerikan tarihinin sadece soluk bir yansıması ve tekrarı olacaktır. Ayrıca Yahudilerin Amerika'ya göç serüveni hakkında kayda değer bir şey de ifade edemeyecektir. Bu nedenle Amerikan Yahudi tarihinin dönemlere ayrılmasında yalnızca Yahudilerin büyük bir bölümünde karakteristik olan faktörlerin ve belirli bir süre boyunca yalnızca Yahudilerle ilgili unsurların dikkate alınması uygun olacaktır.²⁴

Yahudilerin Amerika'ya göç serüveninin dönemlere ayrılması hususunda Amerikan Yahudi tarihi alanında çalışanların genel düşüncesi bu ülkeye üç Yahudi "göç dalgası" olduğu yönündedir. Bunu, her bir göç dalgası farklı Yahudi kültürleri ifade eden *Sefarad* (İspanyol-Portekiz), *Alman* (Aşkenaz) ve *Doğu Avrupa* şeklinde ifade etmek mümkündür.²⁵ Genel düşünce bu şekilde olmakla birlikte Amerika'ya yapılan Yahudi göçü ve topluluk inşası, tarihsel ve popüler düşünceye hâkim olan bu üçlü kavramsallaştırmadan daha karmaşık ve eşitsiz bir model izlemiştir.²⁶ Bu çalışmada ise genel bir çerçeve çizmek amacıyla Amerikan Yahudi Tarihi bu üç göç dalgası temel alınarak incelenecektir.

3. Sefarad Dönemi (1654-1820)

Amerikan Yahudi tarihinin ilk dönemi *Sefarad Dönemi* olarak adlandırılmaktadır.²⁷ Bu dönem 1654-1820 yılları arasında kapsamaktadır.²⁸ Bu dönemin 1654 yılında başladığı kabul görse de bittiği tarihin 1840 yılı olduğu, hâliyle Sefarad Dönemi'nin 1654-1840 tarihleri arası olduğu da düşünülmektedir.²⁹

Bu döneme *Sefarad* denilmesinin sebebi 17. ve 18. yüzyıllarda Amerika'ya yapılan ilk ve sonraki Yahudi göçlerinin İspanyol-Portekiz menşeli Yahudiler tarafından yapılmış olmasıdır.³⁰ Başka bir ifadeyle 1654 yılında Kuzey Amerika'ya göç eden Yahudilerin tamamına yakını Sefarad kökenli Brezilya'daki Yahudilerdir. Bu dönemin isimlendirilmesinde 1658'de kurulan Newport topluluğunun çoğunluğunun ve 1680'lerin başında New York'taki yeni Yahudi cemaatinin büyük ölçüde Sefarad olması önemlidir. Bunun yanı sıra geleneksel Yahudi dinî hukukunun önemli bir ilkesine göre, bir yerde kurulan gelenek, yerleşik geleneksel Yahudi hukukuna uyduğu sürece o yerin yasası haline gelir. Bundan ötürü 1720'den sonra Aşkenaz Yahudi göçmenler çoğunluk hâline gelse de başlangıçta tesis edilen Sefarad ayini ilk dönemlerde olduğu gibi sonraki dönemlerde de gücünü korumuştur.³¹ Sinagogdaki Sefarad ayininin üstünlüğünü kabul eden Aşkenazlar, bu durumu değiştirmeye çalışmadıkları gibi kendi cemaatlerini kurmak için de gayret etmemişlerdir.³²

²⁴ Jacob Rader Marcus, "The Periodization of American Jewish History", *Publications of the American Jewish Historical Society* 47/3 (1958), 126.

²⁵ Marcus, "The Periodization of American Jewish History", 125.

²⁶ Hasia R. Diner, *A Time for Gathering, the Second Migration 1820-1880* (Baltimore: The Johns Hopkins University Press, ts.), 1.

²⁷ Marcus, "The Periodization of American Jewish History", 127.

²⁸ Diner, *A Time for Gathering*, 1.

²⁹ Marcus, "The Periodization of American Jewish History", 127.

³⁰ Marcus, "The Periodization of American Jewish History", 127.

³¹ Faber, "America's Earliest Jewish Settlers, 1684-1820", 28.

³² Faber, "America's Earliest Jewish Settlers, 1684-1820", 33.

Sefarad Dönemi kendi içinde alt dönemlere ayrılmaktadır. Öncelikle *Sömürge Dönemi* (1654-1776) ve *Erken Ulusal Dönem* (1776-1820)³³ şeklinde iki dönem olarak zikredilmektedir. Sömürge Dönemi de ayrıca *Hollanda Dönemi* (1654-1664) ve *İngiltere Dönemi* (1664-1776) şeklinde nitelenmektedir.³⁴

3.1. Sömürge Dönemi (1654-1776)

Sömürge dönemi, ilk Yahudilerin Kuzey Amerika'ya geldiği 1654 yılı ile başlayıp İngiliz kolonilerin 1776 tarihinde bağımsızlığını ilan edip Amerika Birleşik Devletleri'ni (ABD) kurması ile sona ermektedir. Bu dönem kendi içinde *Hollanda Dönemi* (1654-1664) ve *İngiltere Dönemi* (1664-1776) olarak ikiye ayrılmaktadır.

3.1.1. Hollanda Dönemi (1654-1664)

Kuzey Amerika'ya göç eden ilk Yahudiler o günkü adıyla New Amsterdam'a (New York) 1654 yılında geldi.³⁵ Yahudilerin Kuzey Amerika'ya ayak bastığı 1654'ten 1664'e kadar geçen on yıllık süre *Hollanda Dönemi* olarak adlandırılmaktadır. Bunun nedeni Kuzey Amerika'ya ilk gelen Yahudilerin yerleşim yeri olan New Amsterdam'ın Hollanda'ya ait olması, hâliyle bu Yahudilerin Hollanda hâkimiyeti altında yaşamasıdır. Bu dönem, New Amsterdam'ın İngiltere tarafından ele geçirildiği 1664 yılı³⁶ itibarıyla sona ermiştir.³⁷

1654 yılından önce Hollanda'nın hâkimiyeti altında olan Brezilya'da 5000'den fazla Yahudi'nin yaşadığı kabul edilmekle birlikte bu rakamın abartılı olup Yahudi nüfusunun zirve yaptığı 1645 yılında dahi 1450 olduğu nakledilmektedir.³⁸ Brezilyalı Yahudiler, 17. yüzyılın başlarında Brezilya'da üstünlük kazanan Hollandalılar tarafından, Avrupa'da olduğu gibi, hoş karşılandı.³⁹ Brezilya'daki Yahudiler burada kaldıkları dönemde başta şeker endüstrisi olmak üzere farklı sektörlerde ticaret ile uğraştı. Bunun yanında dini uygulamalarını da ihmal etmeyen Yahudiler bu ülkede iki sinagog inşa edip din hizmetlerinin görülmesi ve takip edilmesi için Amsterdam'dan da bir haham getirdi.⁴⁰

Portekiz'in Hollanda gücünü kırıp 1654'te Brezilya'yı ele geçirmesiyle Yahudiler başka bölgelere göç etmek zorunda kaldı.⁴¹ Yahudilerin çoğu, Portekizlilerin dinlerini yaşamalarına izin vermeyeceğini bildiklerinden Brezilya'daki Recife kolonisinden ayrıldı. Pek çoğu Amsterdam'a geri döndü.⁴² İngiltere'ye ve başka ülkelere giden Yahudiler de oldu.⁴³ Ancak

³³ Diner, *A Time for Gathering*, 1.

³⁴ Marcus, "The Periodization of American Jewish History", 127.

³⁵ Charles P. Daly, *The Settlement of the Jews in North America*, ed. Max J. Kohler (New York: Philip Cowen, 1893), 6.

³⁶ Bk. L. H. Roper, "The Fall of New Netherland and Seventeenth-Century Anglo-American Imperial Formation, 1654-1676", *The New England Quarterly* 87/4 (2014), 666-708.

³⁷ Marcus, "The Periodization of American Jewish History", 127.

³⁸ Wiznitzer, *Jews in Colonial Brazil*, 128-130.

³⁹ Leon Hühner, "Whence Came the First Jewish Settlers of New York?", *The Johns Hopkins University Press* 9 (1901), 75.

⁴⁰ Faber, "America's Earliest Jewish Settlers, 1684-1820", 23.

⁴¹ Samuel Oppenheim, "The Early History of the Jews in New York, 1654-1664, Some New Matter on the Subject", *Publications of the American Jewish Historical Society* 19 (1909), 37-39.

⁴² Worth, *Jewish Immigrants*, 16.

⁴³ Arnold Wiznitzer, "The Exodus from Brazil and Arrival in New Amsterdam of the Jewish Pilgrims Fathers, 1654", *Publications of the American Jewish Historical Society* 44/2 (1954), 85-86.

kadın, erkek ve çocuklardan oluşan⁴⁴ 23 Yahudi mülteci, başka yolcularla birlikte Recife'den ayrıldı.⁴⁵ Bu Yahudiler, küçük bir Fransız firkateyni olan⁴⁶ *Saint Catherine* isimli gemiyle ilk önce Karayipler'deki Jamaika adasına gitti. Yahudiler, bir İspanyol kolonisi olan Jamaika'da hoş karşılanmadı.⁴⁷ Bunun üzerine Saint Catherine, 1654 yılının Eylül ayında bir Hollanda kolonisi olmasının yanı sıra *Yeni Dünya*'nın en çeşitli ve çoğulcu kasabaları arasında sayılan Kuzey Amerika'daki New Amsterdam'a (New York) ulaştı.⁴⁸ Recife'den ayrılan 23 Yahudi'nin New Amsterdam'a ayak basmasıyla da Amerikan Yahudi tarihi başlamış oldu.⁴⁹

New Amsterdam'a beş parasız, sığınma ihtiyacı içinde ve gönülsüz olarak gelen ilk Yahudi mültecilerin tek amaçları yerel sakinler arasında ikamet edip ticaret yapmaktı. Bununla birlikte bir koloni kurmak niyetinde olmadıkları öne sürülse de ilk Yahudi mülteciler Kuzey Amerika'daki ilk Yahudi cemaat yerleşiminin temelini de atmış oldular.⁵⁰

Yahudilerin New Amsterdam'a gelmesi, dönemin valisi Peter Stuyvesant'ı (1610-1672) oldukça rahatsız etti. Stuyvesant Yahudilerin "aldatıcı", "çok tiksindirici" ve "Mesih'in adının nefret dolu düşmanları ve küfürleri" olduğunu belirterek onların New Amsterdam'a yerleşmesini engellemeye çalıştı. Bunun için Hollanda Batı Hindistan Şirketi'ne yazdığı bir mektupta Yahudilerin "bu yeni koloniye bulaşmamaları ve sorun çıkarmamaları" için şirket yöneticilerinin "onlardan dostane bir şekilde ayrılmalarını istemelerini" talep etti.⁵¹ Şirketin yöneticileri ise vali ile aynı fikirde değildi. Zira yöneticilerden bazıları Yahudi idi. Ayrıca New Amsterdam'daki koloninin hâlâ çok az yerleşimciye sahip olduğunu ve daha fazlasına ihtiyaç duyduğunu düşünen yöneticiler, bu nedenle yeni mültecilerin geri çevrilmesini anlamsız buldular.⁵² Stuyvesant'a yanıt veren yöneticiler "Yahudi ulusunun birçoğunun ana hissedar olduğu" gerçeğine dikkat çektikleri gibi Yahudilerin Brezilya'da maruz kaldıkları "önemli ölçüde kayıp"tan da bahsettiler. Bunun akabinde Stuyvesant'a Yahudilerin "seyahat etmelerine", "ticaret yapmalarına", "yaşamalarına" ve "kalmalarına" izin verilmesini emrettiler. Ancak Yahudilere tanınan bu imtiyaz "içlerindeki yoksulların şirkete veya topluluğa yük olmaması ancak kendi milleti tarafından desteklenmesi" şartına bağlandı.⁵³ Bu arada Yahudilerin Stuyvesant'a rağmen Amerika'ya göçleri, yıllar sonra şu şekilde anılmıştır: "Peter Stuyvesant ve diğer bazı erken yerleşimcilerin kısıtlayıcı arzularına rağmen bu ülke, Yahudi'ye, karakteristik dini ve kültürel geleneğinden herhangi bir şeyi değiştirmeye veya feda etmeye çağırılmadan Yahudi'nin kendisi olmasına izin verdi".⁵⁴

Kendilerine izin verilmesiyle New Amsterdam'daki Yahudiler, koloninin istedikleri herhangi bir bölgesinde ticaret yapma ve gayrimenkul sahibi olma hakkını elde ettiler.⁵⁵ Hollanda Batı Hindistan Şirketi, New Amsterdam Yahudilerinin yeni kolonide evler inşa etmelerine izin vermişti ancak Yahudilerden, tıpkı Hollanda ve Brezilya'da olduğu gibi,

⁴⁴ Daly, *The Settlement of the Jews in North America*, 6.

⁴⁵ Faber, "America's Earliest Jewish Settlers, 1684-1820", 21.

⁴⁶ Sarna, *American Judaism: A History*, 1.

⁴⁷ Worth, *Jewish Immigrants*, 16.

⁴⁸ Sarna, *American Judaism: A History*, 1.

⁴⁹ Faber, "America's Earliest Jewish Settlers, 1684-1820", 21.

⁵⁰ Sarna, *American Judaism: A History*, 8.

⁵¹ Sarna, *American Judaism: A History*, 2.

⁵² Worth, *Jewish Immigrants*, 17.

⁵³ Sarna, *American Judaism: A History*, 2.

⁵⁴ David De Sola Pool, "An Old Faith in the New World: Highlights of Three Hundred Years" 44/4 (1955), 211.

⁵⁵ Faber, "America's Earliest Jewish Settlers, 1684-1820", 25.

birbirlerine yakın yaşamalarını ve bir topluluk oluşturmalarını istedi.⁵⁶ Muhtemelen bunun neticesinde Yahudiler 26 Nisan 1655 tarihinde ilk Yahudi topluluğunu kurdu ve adını *Shearith Israel* (İsrail'in Kalıntısı) olarak belirledi.⁵⁷ Yahudilere kısmi de olsa dinî özgürlükler de verildi. Bu özgürlük bağlamında Yahudiler, dinlerini ancak evlerinde yaşayabilecekler ve New Amsterdam'da sinagog inşa etmeyeceklerdi.⁵⁸ Yahudiler, kısa bir süre sonra da 1657'te Amsterdam'daki Yahudilerin haiz oldukları yurttaşlık haklarının aynısına sahip oldular.⁵⁹

Amerika kıtasında Hollanda hâkimiyeti altında yaşayan İspanyol ve Portekiz kökenli Sefarad Yahudileri, sosyal hayatta kendilerine özgü Yahudi yaşamını kontrol altında tutup bu şekilde hayatlarına devam ettiler. Çabaları neticesinde Sefarad ritüelleri Amerikan Yahudi yaşamında geleneksel hâle geldi. Sefarad merkezli bu Amerikan Yahudi yaşamına ciddi bir itiraz da gelmedi. Hatta sayıları 1720'li yıllarda İspanyol ve Portekiz Yahudilerinden fazla olan Orta ve Doğu Avrupalı Aşkenaz Yahudi mülteciler de bu yaşam tarzını benimsedi.⁶⁰

3.1.2. İngiltere Dönemi (1664-1776)

İngiltere'nin 1664 yılında New Amsterdam'ı ele geçirip adını *New York* olarak değiştirmesiyle⁶¹ Amerika'daki Yahudiler için *Hollanda Dönemi* sona ererken *İngiltere Dönemi* de başlamış oldu. 1664'te başlayan bu yeni dönem Amerika'nın *Bağımsızlık Bildirgesi*'nin yayımlandığı 1776 tarihine kadar devam etti.⁶² 1700'de Kuzey Amerika'daki 250.000 civarındaki toplam nüfusun yalnızca 250'si Yahudi idi. Sayılarının bu kadar az olmasına rağmen New York'taki Yahudiler, 1706'dan önce Amerikan kolonilerinde ilk Yahudi cemaatini kurabilmişlerdi.⁶³

İngiltere döneminde İngilizce, Yahudilerin ana dili hâline geldi. Bu dönemde ayrıca özellikle Amerika kıtasındaki Atlantik kolonilerini ilerletmek isteyen İngiliz merkantilistleri, bu amaç doğrultusunda dönemin Amerikan Yahudilerine ekonomik fırsatlar sundular. Medeni ve dinî haklar verdiler, kültürel ilerleme için de geniş bir alan sağladılar. Bu alanlarda Yahudilere tanınan geniş haklar, siyasi özgürlükler söz konusu olunca oldukça sınırlı kaldı.⁶⁴ Bununla birlikte, ilerleyen yıllarda siyasi özgürlükleri kısıtlı olan Amerikan Yahudileri İngiliz sömürgesi döneminde *Plantasyon Yasası* ile diğer vatandaşlarla eşit haklara sahip oldular.⁶⁵

Öte yandan başlarda Yahudilerin ibadetlerini halka açık bir şekilde yerine getirmelerine izin verilmedi. New York'taki yaklaşık yirmi Yahudi ailenin halka açık yerlerde ibadet etmek için 1685'te verdikleri dilekçe de kamuya açık ibadetin sadece Hıristiyanlar için mümkün olduğu belirtilerek reddedildi. Ancak bu durum fazla uzun sürmedi ve 18. yüzyılın başlarında İngilizler, herhangi yasal bir değişiklik yapmaksızın Yahudilerin alenen ibadet etmelerine izin verdi. Bu kısıtlamalar kaldırıldıktan yıllar sonra birçok Yahudi, "sessizliği" Yahudi gruplarının hayatta kalmasına yardımcı olan bir ilke olarak yorumladı ve bu konuya dair şu

⁵⁶ Worth, *Jewish Immigrants*, 17.

⁵⁷ Weiss, *Jewish Immigrants*, 615.

⁵⁸ Worth, *Jewish Immigrants*, 17.

⁵⁹ Faber, "America's Earliest Jewish Settlers, 1684-1820", 25.

⁶⁰ Marcus, "The Periodization of American Jewish History", 127.

⁶¹ Sarna, *American Judaism: A History*, 11.

⁶² Marcus, "The Periodization of American Jewish History", 127.

⁶³ Worth, *Jewish Immigrants*, 18.

⁶⁴ Marcus, "The Periodization of American Jewish History", 127.

⁶⁵ Michael Brenner, *Kısa Yahudi Tarihi*, çev. Sevinç Altınçekiç (İstanbul: Alfa Tarih, 2011), 175.

düşünceye dikkat çekildi: Kökleri anımsanmasa da tarihe dayanan Yahudilerin içgüdüleri, komşularını kışkırtmamak için inançlarını olabildiğince gizli tutmayı telkin etti.⁶⁶

Yahudiler, New York'taki örgütlenmelerinden kısa bir süre sonra ikinci yerleşim yeri olarak Savannah şehrini seçti. 1732'de kurulan bur yerleşim yerinin dikkat çeken bir özelliği vardı. Buna göre Savannah, borucunu ödeyemediğinden hapis cezası alacak Yahudilerin kaçıp sığınabilecekleri bir yerdi. Bu yönüyle dikkat çeken bu şehir aynı zamanda Avrupa'dan gelen Yahudi mülteciler için de bir sığınak oldu. Bu doğrultuda, Portekiz engizisyonundan kaçan Yahudilerle ilgilenmek zorunda kalan Londra'daki Sefarad topluluğun yöneticileri, aldıkları izin neticesinde 1733'te toplam 42 Yahudi'yi Savannah'a gönderdi.⁶⁷

Yerleşim yerlerini çoğaltan Yahudiler zamanla Atlantik kıyısındaki şehirlerde de varlık gösterdi. Örneğin, Rhode Island'daki Newport şehrinde 1658 yılında⁶⁸ bir Yahudi cemaati kuruldu. Cemaat adını *Yeshuat İsrail* (İsrail'in Kurtuluşu) olarak belirledi. Cemaatin oluşumunda Rhode Island'ın dinî farklılıklara oldukça hoşgörülü olması ve Yahudileri ötekileştirmemiş olması etkili oldu. Newport, Amerika'daki ilk sinagogun inşa edildiği şehir olmasıyla da dikkat çekti. 1763'te yapılan bu sinagogun açılmasında Yahudilerin diğer Yahudilere yardım etmesi gerektiğini vurgulayan *Kelal Yisrael* inancı etkili oldu. Newport'taki Yahudi cemaatin sinagogu inşa etmeye gücü yetmediği için diğer cemaatlerden yardım talep edildi. Bu çağrıya New York'taki Shearith Israel cömertçe karşılık verirken İngiltere'deki Yahudiler ve Karayipler'deki İngiliz kolonileri de duyarsız kalmadı. Bu arada Cemaat'in hahamı Isaac Touro'ya (1738-1783) nispetle sinagoga *Touro* adı verildi.⁶⁹

Sömürge döneminde Kuzey Amerika'daki Yahudiler, tüccar ve zanaatkar olarak çalışabilecekleri New York, Newport, Savannah, Philadelphia ve Charlestown gibi şehirlerde yaşadı. Bu şehirlerin her biri Yahudilere istedikleri gibi ibadet etmeleri için izin verdi. Ancak diğer vatandaşların sahip olduğu hakların aynısı Yahudilere tanınmadı. Örneğin Yahudilerin kamu görevinde bulunmaları yasaktı. Öte yandan, bu şehirlerle kıyaslandığında diğer koloniler Yahudilere karşı hiç hoşgörülü değildi. Massachusetts kolonisindeki en büyük şehir olan ve Püritenler tarafından kurulan Boston buna bir örnekti. Oradaki yerleşimcileri kiliselere katılmasalar bile Püriten kiliselerini desteklemek için vergi ödemeye mecbur kılan Püritenler Yahudilerin Boston'a gelmesi istemiyordu. Bundan ötürü Boston'a giden Yahudi sayısı oldukça azdı.⁷⁰

3.2. Erken Ulusal Dönem (1776-1820)

Sefarad Dönemi'nin *Erken Ulusal Dönemi* (1776-1820), *Bağımsızlık Bildirgesi*'nden 1820 yılına kadar geçen dönemi ifade etmektedir. Bu dönemin dikkat çeken yönü Amerikan Birleşik Devletleri'nin kurulmasıyla birlikte Yahudilerin muhtelif alanlarda yeni haklar elde etmeleridir.

ABD'nin bağımsızlık savaşı, Amerika'daki birçok koloninin 1760'lar ve 1770'lerde İngiltere tarafından dayatılan bir dizi vergiyi ödemeyi reddetmesinden kaynaklandı. İngiltere ile koloniler arasındaki bu anlaşmazlık 1775'e gelindiğinde savaşa yol açtı.⁷¹ Savaşta

⁶⁶ Sarna, *American Judaism: A History*, 11.

⁶⁷ Faber, "America's Earliest Jewish Settlers, 1684-1820", 26.

⁶⁸ Geraldine S. Foster vd., *Jews of Rhode Island 1658-1958*, (Charleston: Arcadia Publishing, 1997), 11.

⁶⁹ Worth, *Jewish Immigrants*, 19-20.

⁷⁰ Worth, *Jewish Immigrants*, 21.

⁷¹ Worth, *Jewish Immigrants*, 23.

Yahudilerin çoğu İngilizlerin karşısında yer aldı.⁷² Örneğin New Yorklu zengin bir tüccar olan Polonya asıllı Yahudi *Haym Salomon* (öl. 1785), İngilizler 1776'da New York'u ele geçirdiğinde bağımsızlık mücadelesi veren Amerikan ordusuna malzeme sağlayarak ve İngilizler için savaşan askerleri ordudan ayrılmaya ikna ederek bağımsızlık savaşına destek verdi. Fransızlarla da iş birliği yapan Salomon, aynı zamanda Hollanda'nın Amerikan ordusuna mali yardımda bulunması için çaba sarf etti. Ayrıca yeni kurulan Amerikan hükümetini finanse etmek için kendi servetinden de maddi destekte bulundu.⁷³ Verdiği destekle dikkat çeken Haym Salomon, sonraki yıllarda "Devrimin Finansörü" olarak anıldı.⁷⁴

Amerika Birleşik Devletleri'nin yeni hükümetinin himayesinde Yahudiler ilk kez tam siyasi haklara sahip olmaya başladı. Vatandaşlığın ayrıcalıkları ve dokunulmazlıkları, yeni Federal Anayasa ile federal düzeyde ilk sırada yer alırken eyaletler altındaki hakların kazanılması çok daha yavaş ilerledi. Yahudilere tanınan haklar bağlamında New York öncülük etti. Örneğin, 1777'de kabul edilen *New York Eyaleti Anayasası*, siyasi katılım için dinin ön koşul olmasını yürürlükten kaldırdı.⁷⁵ 1787'de Anayasa'nın 6. maddesinde yapılan bir düzenleme ile Yahudilerin kamu görevlerinde bulunmaları güvence altına alındı. ABD'nin yeni başkanı George Washington (1732-1799) da Newport'u ziyaretinde Yahudilere yaptığı selamlama konuşmasında şunları dile getirdi: "İbrahim'in kabilesinin bu ülkede yaşayan çocukları, herkes kendi asması ve incir ağacı altında oturup kimse kimseyi korkutmadan, diğer vatandaşların saygısı ve iyi niyetiyle karşılaşmaya devam etsinler".⁷⁶ Öte yandan 1789'da çıkartılan bir yasa ile de din özgürlüğü garanti altına alındı. Bu bağlamda örneğin hiçbir eyalet Yahudilerden diğer dinlere mali destek sağlamasını talep edemeyecekti.⁷⁷

Öte yandan George Washington "Vicdan özgürlüğü ve vatandaşlık dokunulmazlığı" hususunda Yahudilere teminat verse de Yahudiler, 1790 yılında ona yazdıkları mektupta hâlâ siyasi ayrımcılığa maruz kaldıklarından şikâyet etti. Washington ise Yahudilerin de siyasi düzenin birer üyesi olduğuna vurguda bulundu.⁷⁸ "Aydınlanmış çağda ve bu eşit özgürlük ülkesinde... bir adamın dinî [inançları] o kişiyi Amerika Birleşik Devletleri tarafından bilinen en yüksek makamlara erişme ve sahip olma hakkından onu mahrum edemez" diyerek Yahudilere yönelik olumlu düşüncesini dile getirdi. Bununla birlikte, din özgürlüğü garanti altına alınmış ve Washington Yahudilerin haklarının korunacağını onaylamış olsa da Yahudiler, ABD vatandaşlarının tüm haklarından yararlanamadı ve birtakım ayrımcılığa maruz kalmaya devam etti.⁷⁹

Bu dönemde Amerikan Yahudilerinin ekonomik hayatında da bariz değişimler görüldü. Yahudiler esnaf ve tüccar olmaya devam etti ancak büyük çoğunluğu kendilerini kentsel iç arzla sınırladı. Sadece çok az kişi tüccar-nakliyeciler olarak meslek hayatına devam etti. Bunun

⁷² Jonathan D. Sarna, "The Impact of the American Revolution on American Jews", *Modern Judaism* 1 (1981), 149.

⁷³ Worth, *Jewish Immigrants*, 23.

⁷⁴ Bk. Madison C. Peters, *Haym Salomon, The Financier of the Revolution* (New York: The Trow Press, 1911).

⁷⁵ Sarna, "The Impact of the American Revolution on American Jews", 153.

⁷⁶ Brenner, *Kısa Yahudi Tarihi*, 175.

⁷⁷ Worth, *Jewish Immigrants*, 24.

⁷⁸ Faber, "America's Earliest Jewish Settlers, 1684-1820", 39; Sarna, "The Impact of the American Revolution on American Jews", 157.

⁷⁹ Worth, *Jewish Immigrants*, 24-26.

dışında Yahudiler farklı mesleklerde de kendilerini gösterdi. Bazıları komisyoncu olurken bazıları da sanayiye yöneldi.⁸⁰

4. Alman Dönemi (1820-1880)

ABD'nin kurulduğu ilk günlerinde Amerika'daki Yahudi nüfusu tüm Amerikan nüfusunun küçük bir bölümünü oluşturuyordu. Örneğin 1790'da 4 milyona yaklaşan Amerikan nüfusu içinde Yahudilerin sayısı 1.300 ile 1.500 arasındaydı.⁸¹ Kuzey Amerika topraklarına ilk adımın atıldığı 1654'ten yaklaşık 160 yıl sonra dahi Yahudi nüfusunda dikkate değer bir artış olmadı. 1820'li yıllarda Amerika'daki Yahudi nüfusu sadece 3.000 idi.⁸² Ancak 1830'larda yeni bir Yahudi göçmen dalgası Amerika'ya gelmeye başladı. Bunun neticesinde Yahudi nüfusu 1847'de 50.000'e yükseldi. Yeni göçmenler öncelikle Almanya'dan, özellikle de güney Almanya'da bulunan Bavyera'dan geldi.⁸³ 1860 yılına gelindiğinde Amerikan Yahudilerin sayısı 150.000 olup bu sayısının 40.000'i New York'ta yaşıyordu.⁸⁴ 1820 ile 1880 yılların arasında Avrupa'dan Amerika'ya göç eden Yahudi sayısı ise 250.000'i bulmuştu.⁸⁵

Aşkenaz Yahudilerin Amerika'ya göç etmelerindeki etkenler siyasi baskılar ve yasalar karşısında yaşanan mağduriyetti.⁸⁶ Ayrıca ekonomik nedenler de oldukça etkiliydi.⁸⁷ Nitekim Avrupa ülkelerinde yaşayan Yahudiler, bu ülkelerin izin vermemesinden ötürü nadiren toprak sahibi olabiliyordu. Çok para kazandıran zanaatlarla uğraşmalarına da kısıtlama getirilmişti. Bu şartlar, geçimlerini temin etmek isteyen Yahudileri seyyar satıcılık yapmaya sevk etmişti. Yahudilerin bu işte de istedikleri gibi hareket etmeleri mümkün değildi, zira Yahudi olmayan kişilerle ticaret yapmaları yasaklanmıştı.⁸⁸

Öte yandan Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde 18. yüzyılın başlarından 20. yüzyılın ilk dönemlerine kadar geleneksel ekonomik yapıda büyük değişiklik oldu. Bu tarihlerde geçimlik tarımdan "ticari tarıma", küçük zanaat dükkanlarından "endüstriyel emeğe" geçiş süreci yaşandı. Bu değişiklik beş milyondan fazla insanın Avrupa'yı terk ederek Amerika'ya göç etmesine sebep oldu. Ekonomik yapının değişmesi Avrupalı Yahudileri de etkiledi. Demir yolları ve ulaşımdaki gelişmeler malları uzak pazarlara taşımayı mümkün kıldığından daha önce kırsal kesimde seyyar satıcılık yaparak çiftçilere mal sağlayan Yahudiler, artık bilindik eski işlerini yapamaz hâle geldi.⁸⁹ Çoğu yoksul seyyar satıcı ve esnaf, bazıları da zanaatkar, kasap veya terzi gibi becerikli insanlar olan Yahudiler, ekonominin giderek daha rekabetçi hâle gelmesi ve iş bulmanın zorlaşmasından ötürü Almanya'dan ayrılmak zorunda kaldı.⁹⁰

⁸⁰ Marcus, "The Periodization of American Jewish History", 128.

⁸¹ Faber, "America's Earliest Jewish Settlers, 1684-1820", 28.

⁸² Brenner, *Kısa Yahudi Tarihi*, 174.

⁸³ Worth, *Jewish Immigrants*, 27.

⁸⁴ Brenner, *Kısa Yahudi Tarihi*, 179.

⁸⁵ Hasia R. Diner, *The Jews of the United States* (Berkeley: University of California Press, 2004), 79.

⁸⁶ Brenner, *Kısa Yahudi Tarihi*, 174.

⁸⁷ Diner, *A Time for Gathering*, 42.

⁸⁸ Dianne Ashton, "Expanding Jewish Life in America, 1826-1901", *The Columbia History of Jews and Judaism in America*, ed. Marc Lee Raphael (New York: Columbia University Press, 2008), 48.

⁸⁹ Ashton, "Expanding Jewish Life in America, 1826-1901", 48.

⁹⁰ Worth, *Jewish Immigrants*, 27-28.

Öyle ki bu dönemde yapılan Yahudi göçlerinin bir seçenek olmayıp bir zorunluluk olduğuna dikkat çekildi.⁹¹

Yukarıda zikredilen olumsuz şartların yanı sıra Avrupa'daki Yahudilerin çoğu, Amerika'nın daha iyi bir yaşam için fırsatlar sunduğunu duymuştu.⁹² İnsanları Amerika'ya götürmek isteyen nakliye şirketleri de Yahudilerin ilgisini çekmişti. Bu şirketler Amerika'da mevcut fırsatların parlak yararlarından bahsetmişti.⁹³ Amerika "bireycilerin ülkesi" olarak dikkat çekmişti. "Eski Dünya"da gerek toplum yapısı gerek yasal engellerden ötürü elde edilmesi imkânsız olan fırsatların "Yeni Dünya" ile mümkün olabileceğine inanılmıştı. Nitekim bulaşıkçılıktan milyonerliğe veya seyyar satıcılıktan bankerliğe yükselme hayali, birçok Yahudi göçmen için gerçekleşmesi uzak bir hayal olarak kalsa da Yeni Dünya ile birlikte imkânsız değildi.⁹⁴

Almanya'dan Amerika'ya göç eden pek çok Hıristiyan orta sınıfa ait olup ailelerini de yanlarında götürmüşken Amerika'ya göç eden Aşkenaz Yahudiler genç, yoksul ve bekârdı.⁹⁵ Bunların içinde evli ve çocuğu olanlar da vardı. Bunlardan bazıları çok zor şartlar altında Amerika'ya göç etti. Bir göçmen Yahudi'nin anlattıkları göçün zorluğunu şöyle tasvir etmektedir:

Dayanılmaz kederim, yoksulluğum ve utancımın kaçmak ve ailemin lütfuna bağımlı olmamak için Amerika'ya göçmeye karar verdim. ... en büyük çocuğumu, annem ile babama götürdüm. Ağustos 1852'nin sonunda karıma daha uygun bir geçim yeri seçmek için bildiğim bir bölgeye -Danzig, Marienwerder- gideceğimi söyledim. Yanıma sadece 25 taler seyahat parası ile en zaruri çamaşırlarımı aldım ve karıma seyahat planımı çaktırmadım. Danzig'e değil, Hamburg'a gittim; karımı ve beşikteki iki çocuğumu yüreğim kan ağlayarak terk etmek zorunda kaldım. Param gemi biletine yetmedi, gümüş saatimi ve altın yüzüğümü sattım. Eylül ortasında yelkenli bir gemiyle, ara güvertede 28 taler karşılığında yola çıktım. 44 ızdıraplı günden sonra New York'a demir attık.⁹⁶

Amerika'ya önce genç ve fakir olan erkek ve kadınlardan küçük gruplar gitti ve bu kişiler daha sonra kardeşlerini, anne babalarını ve arkadaşlarını Amerika'ya gelmeleri için ikna etti. Böylelikle Amerika'da yeni aileler ve topluluklar oluştu.⁹⁷ Yahudilerin çoğu New York'a taşınıp geçimlerini burada ikinci el kıyafetler satarak temin etti. Bu Yahudileri Manhattan Adası'nın güney ucunda bir gözlemci şu kelimelerle tasvir etmiştir: "Yahudiler kasvetli bıyıklarıyla böğürtlen kadar kalındı; hava eski palto ve şapka kokuyordu ve [ara yollar] elbiseler ve kabanlarla dolup taşıyordu".⁹⁸

Bir tahmine göre, 1850'de Amerika'da yaklaşık 10.000 seyyar satıcı vardı ve bunların çoğu Yahudi idi. Kırsal alanlarda iş yapan seyyar satıcılar, bölge sakinlerinin alışveriş yapabileceği tek seçenektir. Bu Yahudi seyyar satıcılar, şehirlerden uzak çiftliklere ve küçük köylere kadar

⁹¹ Eric L. Goldstein, "The Great Wave: Eastern European Jewish Immigration to the United States, 1880-1924", *The Columbia History of Jews and Judaism in America*, ed. Marc Lee Raphael (New York: Columbia University Press, 2008), 72.

⁹² Ashton, "Expanding Jewish Life in America, 1826-1901", 47.

⁹³ Worth, *Jewish Immigrants*, 27-28.

⁹⁴ Brenner, *Kısa Yahudi Tarihi*, 179.

⁹⁵ Brenner, *Kısa Yahudi Tarihi*, 174.

⁹⁶ Brenner, *Kısa Yahudi Tarihi*, 173.

⁹⁷ Diner, *A Time for Gathering*, 36.

⁹⁸ Worth, *Jewish Immigrants*, 28.

giysiler, süpürgeler, kovalar, tencereler ve tavalar gibi pek çok eşya götürürdü. Genellikle çok ağır paketler taşıyarak uzun mesafeler kat ederlerdi.⁹⁹

Meşakkatli yönü de olsa seyyar satıcılık yüzlerce Yahudi göçmenin Amerika'nın birçok bölgesinde başarılı olması için bir fırsat oldu.¹⁰⁰ Hatta bu seyyar satıcılardan bazıları, Amerika'nın her yerinde ortaya çıkan küçük kasabalarda mağaza açacak kadar zengin oldu.¹⁰¹ Örneğin, 1837 yılında Baiersdorf'tan Amerika'ya göç eden Frankenli Seligman isimli bir Yahudi geçimini seyyar satıcılık yaparak temin ediyordu. Bir süre sonra tekstil imalathanesi kuran Seligman, sonraki yıllarda bir banka kurarak Amerikan rüyasını gerçekleştirdi.¹⁰² Bir başka örnek ise 1853 yılında Kaliforniya'ya göç eden, dönemin tipik Yahudi tüccarı olan Levi Strauss'dur.¹⁰³ Strauss, iki erkek kardeşiyle birlikte Amerika'ya gelen Bavyeralı Yahudi bir göçmendi. İlk başta, kuzey New York'ta seyyar satıcılık yaptı. 1848'de Kaliforniya'da altın keşfedildiğinde Strauss altın madenlerinde çalışanlar için kanvastan pantolonlar yaptı. Madencilerin çok sayıda dayanıklı kanvas pantolona ihtiyaç duyduğunu fark eden Strauss, kardeşlerine “bulabildikleri tüm kanvası satın almalarını” söyleyen bir mektup gönderdi. Kısa süre sonra kardeşleri de ona katıldı ve birlikte *Levi Strauss* adında bir giyim imalat şirketi kurdular. Daha sonra *Levi's* markası altında kot pantolonu üretime devam eden şirket, günümüzde lider bir giyim üreticisi olmasıyla dikkat çekmektedir.¹⁰⁴

1861'de patlak veren *Amerikan İç Savaşı* Amerikan Yahudilerini ikiye böldü. Güney'in ekonomisi için önemli olan ancak Kuzey'deki birçok kişinin nefret ettiği kölelik, Kuzey'i Güney'den ayıran ve Amerikan İç Savaşı'na yol açan önemli bir konuydu. Kuzey'deki bazı Yahudiler kendilerini köleliğe son vermeye adanmış kölelik karşıtı insanlardı. Güneyde yaşayan Yahudiler ise genellikle *Birlik*'ten ayrılan güney eyaletlerinin oluşturduğu *Amerika Konfederale Devletleri*'nin yanında oldu.¹⁰⁵ *Konfederasyon*'u destekleyen Güney'deki Yahudilerin sayısı 25.000'den fazlaydı. Pek çoğu yeni göçmen olan 150.000 Amerikan Yahudisi'nin çoğunluğu ise Kuzey'de yaşıyordu ve Birlik'i destekliyordu. Bu destek sözde kalmadı ve Yahudiler her iki cenahta da bulunarak İç Savaş'ın içinde yer aldı.¹⁰⁶ Yaklaşık 6.000 Yahudi Birlik ordularına katılırken yaklaşık 3.000 Yahudi Konfederasyon askeri oldu. O dönemde Amerika'da sadece 150.000 Yahudi olduğu düşünüldüğünde bu sayıların çok büyük olduğu düşünülmektedir.¹⁰⁷

İç Savaş'tan sonraki günlerde sanayi çağının büyük bir ivme kazanması, giderek artan sayıdaki Yahudi'yi imalata yöneltti. En çok hazır giyim endüstrisinde kendilerini gösterdiler.¹⁰⁸ O dönemde eşi görülmemiş iktisadi talepler Amerikan Yahudilerini daha da zenginleştirdi. 1860 ile 1870 yılları arasında bazı Yahudiler büyük servetler elde ederken pek çok Yahudi birkaç yıl öncesinde hayal dahi edemeyecekleri zenginliğe kavuştu. Sadece on yıl içinde Yahudilere ait işletme sayısı 374'ten 1.750'ye çıktı. 1870 yılına gelindiğinde

⁹⁹ Worth, *Jewish Immigrants*, 29.

¹⁰⁰ Ashton, “Expanding Jewish Life in America, 1826-1901”, 48.

¹⁰¹ Worth, *Jewish Immigrants*, 30.

¹⁰² Brenner, *Kısa Yahudi Tarihi*, 179.

¹⁰³ Ava F. Kahn, *Jewish Voices of the California Gold Rush: A Documentary History, 1849-1880* (Detroit: Wayne State University Press, 2002), 245.

¹⁰⁴ Worth, *Jewish Immigrants*, 29.

¹⁰⁵ Worth, *Jewish Immigrants*, 33.

¹⁰⁶ Sarna, *American Judaism: A History*, 112-113.

¹⁰⁷ Worth, *Jewish Immigrants*, 33.

¹⁰⁸ Marcus, “The Periodization of American Jewish History”, 129.

Amerika'nın büyük şehirlerinin hepsinde zengin Yahudi görmek mümkün oldu. Bu bağlamda İç Savaş kimi Yahudilerin öne çıkması için büyük fırsatlar sundu. Örneğin 1870'lerde New York City'de Seligmans, Lehmans, Kuhns ve Loeb gibi bankacıardan ve Strauses, Bloomingdales, Gimbels ve Altmans gibi büyük mağaza kodamanlarından oluşan ulusal bir Yahudi eliti görünür hâle geldi.¹⁰⁹ Yahudi bankacılar, demiryollarının büyümesi için ödeme yapılmasına yardımcı olacak kadar zenginleştiler. Goldman, Sachs & Co. ve Kuhn, Loeb & Co. gibi şirketler de Wall Street'te güçlü yatırım firmaları hâline geldi.¹¹⁰

Amerikan Yahudi tarihinin Alman döneminde ekonomik alanda kaydedilen Yahudi başarısı eğitim ve siyaset alanında da kendini gösterdi. Aşkenaz göçmenlerin çocuklarından bazıları daha iyi kolejlere ve üniversitelere giderek hukuk, tıp ve bilim alanlarına girdiler.¹¹¹ Başka bir ifadeyle seyyar satıcılar, mağazaları olan tüccarlara dönüşürken eğitimlerini tamamlayan Yahudiler de avukat ve doktor olacak kadar başarılı oldular.¹¹² Ayrıca eyaletler daha önceden Hıristiyan olmayanlar için getirilen yasal engelleri ortadan kaldırdıkça ve aynı zamanda Yahudi göçmenler ve çocukları kültürlendikçe Yahudiler giderek daha fazla siyasete girip bu alanda görevler üstlendi.¹¹³ Bunların neticesinde Amerika'yı vatan bilen Yahudi göçmenlerin çocukları da Amerika'yı vatan olarak benimsedi.¹¹⁴

Ayrıca çoğu genç yetişkin olan Yahudi göçmenler Amerika'ya geldiklerinde fikirleri ve enerjileriyle Amerikan Yahudi yaşamına yeni bir canlılık kazandırdı. Yeni Yahudi cemaatlerini, hayır kurumlarını, okullarını, derneklerini destekledikleri gibi kadın kulüpleri ve edebiyat derneklerine de önem verdiler. Öte yandan Yahudilerin yaşadıkları coğrafi hareketlilik Amerika'nın pek çok şehrinde görüldü. Bunlar içinde özellikle New York, 1887 yılında dünyadaki en büyük Yahudi nüfusunun yaşadığı şehir olarak tarihe geçti.¹¹⁵

5. Doğu-Avrupa Dönemi (1881-1924)

Amerikan Yahudi tarihinde *Doğu Avrupa Dönemi*, Rusya'da 1881'de patlak veren *pogromlar* ile başlayıp Amerikan hükümetinin göçmenlere sınırlama getirdiği 1924'e kadar devam etti.¹¹⁶ Bu dönem, Yahudilerin 1881'den itibaren Amerika'ya yaptıkları *büyük göç dalgası* ile dikkat çekti.¹¹⁷ Bu dönemde Yahudi göçünün merkezi başta Çarlık Rusya olmak üzere Doğu Avrupa ülkeleri idi.¹¹⁸

Bu dönemde Amerika'ya göç eden Yahudilerin çoğu, Doğu Avrupa'da ciddi ekonomik ve yasal engellere maruz kalan; Rusya, Polonya ve Ukrayna'nın batı bölgesinde kümelenmiş sayısız küçük Yahudi kasabasına karşı düzenlenen şiddetten kaçan yoksul Yahudilerdi.¹¹⁹ Bu bağlamda kitlesel göçün temel nedenleri aşırı nüfus, baskıcı yasalar, ekonomik altüst oluş,

¹⁰⁹ Deborah Dash Moore, *B'nai B'rith and the Challenge of Ethnic Leadership* (Albany: State University of New York Press, 1981), 25.

¹¹⁰ Worth, *Jewish Immigrants*, 36.

¹¹¹ Marcus, "The Periodization of American Jewish History", 129.

¹¹² Brenner, *Kısa Yahudi Tarihi*, 181.

¹¹³ Marcus, "The Periodization of American Jewish History", 129.

¹¹⁴ Brenner, *Kısa Yahudi Tarihi*, 181.

¹¹⁵ Ashton, "Expanding Jewish Life in America, 1826-1901", 48-49.

¹¹⁶ Toktaş - Kılınç, "Jewish Immigration to the American Continent", 53.

¹¹⁷ Gartner, "Jewish Migrants", 50.

¹¹⁸ Tuğba Köse, "Yahudilerin Devletleşme Sürecinde Dönüm Noktaları: Pogrom, Aliya ve Siyasi Siyonizm (1881-1903)", *Orta Doğu Etütleri* 13 (2021), 123.

¹¹⁹ Ashton, "Expanding Jewish Life in America, 1826-1901", 55.

zorunlu askerlik, aşırı yoksulluk ve insanı bezdiren umutsuzluktu. Ayrıca Amerika'daki harika fırsat hikâyeleri ve buharlı gemi şirketlerinin indirimli biletleri de söz konusu nedenler arasındaydı. Yahudilerin bir kez daha Yahudi olmayanlara göre çok daha yüksek oranda göç etmeleri özellikle baskı altında olduklarının bir göstergesidir.¹²⁰ Bundan ötürü memleketlerine daha iyi bir servetle dönmek için Amerika'ya gelen diğer milletlerden farklı olarak bu Yahudiler, Amerika'ya daimi yerleşimci olmak düşüncesiyle göç ettiler.¹²¹ Buradan da anlaşılmaktadır ki 1880 öncesi ve 1880 sonrası dönemler arasındaki bazı önemli benzerliklere ve sürekliliklere rağmen yine de birkaç büyük farklılık vardı. 1880 sonrası göçmenlerin daha önceki göçmenlere göre daha zor koşulları geride bıraktıklarına ve göçü genellikle bir seçimden çok bir zorunluluk olarak gördüklerine dair güçlü kanıtlar vardır.¹²²

1881'de Avrupa'daki 8 milyon civarındaki Yahudi'nin 5 milyonu Çarlık Rusya'da yaşamaktaydı.¹²³ Bu sayı toplam nüfusun %5'ine, dünyadaki bütün Yahudi nüfusunun ise yarısına tekabül etmekteydi.¹²⁴ Doğu Avrupa'dan yani Rusya, Romanya ve Avusturya-Macaristan'dan yaklaşık 2 milyon (ya da 2,5 milyon)¹²⁵ Yahudi 1881 ile 1914 yılları arasında Amerika'ya göç etti.¹²⁶ Bu da söz konusu tarihler arasında Amerika'ya gelen toplam göçmen sayısının %9,4'ünün Yahudilerden oluştuğunu göstermektedir. Kitlel göç neticesinde 1880'de Amerika'da 280.000 civarında olan Yahudi nüfusu 1914'te yaklaşık 3.5 milyona ulaştı.¹²⁷ Böylesine büyük bir Yahudi göçü "Mısır'dan Çıkış'tan sonraki en büyük Yahudi göçü" olarak betimlendi.¹²⁸ Hatta kitlel göçün önemi "Hiçbir Yahudi göçmen grup, Amerikan Yahudiliğinin çehresini Doğu Avrupa'dan gelenler kadar dramatik bir şekilde değiştirmemiştir" denilerek vurgulandı.¹²⁹

1881 yılı Amerikan Yahudi tarihi için önem arz etmektedir.¹³⁰ Zira 1881'de Rus Çarı II. Aleksandr'ın (1818-1881) öldürülmesiyle Amerikan Yahudi tarihinde oldukça mühim olan Yahudilerin Amerika'ya kitlel göçü başladı.¹³¹ Çar II. Aleksandr'ın 13 Mart 1881 tarihinde devrimci örgüt *Narodnaya Volya* üyeleri tarafından öldürülmesinin ardından Rusya'da karışıklık baş gösterdi. Yahudi karşıtı çevreler Çar'ın Yahudiler tarafından öldürüldüğünü ileri sürdü ve hükümetin Yahudilere saldırlabileceğine dair izin verdiği yönünde bir söylenti yaydı.¹³² Siyasi ve ekonomik açıdan bitap düşen Rus halkı ise devlet yetkililerine göstermeleri gereken hırslarını Yahudilerden çıkarmaya başladı.¹³³

Çar II. Aleksandr'ın öldürülmesi ve Yahudilerin de suçlular arasında gösterilmesi, *pogrom* denilen baskı ve zulümlerin ortaya çıkmasına neden oldu.¹³⁴ Pogrom, toplumda zuhur eden

¹²⁰ Sarna, *American Judaism: A History*, 152.

¹²¹ Gartner, "Jewish Migrants", 55.

¹²² Goldstein, "The Great Wave", 72.

¹²³ Joseph Edelman, "The Centenary of Jewish Immigration to the United States: 1881-1981", *Judaism* 32/2 (1983), 217.

¹²⁴ Brenner, *Kısa Yahudi Tarihi*, 197.

¹²⁵ Goldstein, "The Great Wave", 70.

¹²⁶ Sarna, *American Judaism: A History*, 152.

¹²⁷ Gartner, "Jewish Migrants", 54-55.

¹²⁸ Peter Wiernik, *History of the Jews in America* (New York: The Jewish Press Publishing Company, 1912), 260.

¹²⁹ Goldstein, "The Great Wave", 70.

¹³⁰ Gartner, "Jewish Migrants", 50.

¹³¹ Sarna, *American Judaism: A History*, 152.

¹³² Yehuda Slutsky, "Pogroms", *Encyclopaedia Judaica*, ed. Fred Skolnik (USA: Thomson & Gale, 2007), 16/279.

¹³³ Brenner, *Kısa Yahudi Tarihi*, 195.

¹³⁴ Tuğba Köse, "Çarlık Rejimi Gölgesinde Rus Yahudileri: 1881-1882 Pogromları", *Filistin Araştırmaları Dergisi* 5 (2019), 55.

huzursuzluklara devletin kayıtsız kalıp müdahale etmemesi ya da -daha kötü bir şekilde- devletin suç ortağı olarak sivil ve masum insanların hayatlarını baskı ve zulümle yaşanmaz hâle getirmesidir.¹³⁵ Yahudilere yönelik pogromları da Rus ordusu ve polisi hızla sona erdirebilecekken bunu yapmayı bilinçli olarak arka planda kaldı.¹³⁶ Rusya'nın bu tutumu neticesinde 15 Nisan 1881'de Yelizavetgrad'da patlak veren pogromlar giderek yayılıp binlerce Yahudi'yi olumsuz etkiledi.¹³⁷ Daha açık bir ifadeyle, Rus toplumunda ortaya çıkan öfke ve şiddet Rus hükümetinin desteğiyle Çarlık Rusya'da *Yerleşim Sınırı* (Pale of Settlement) denilen bölgelerdeki küçük kasabalarda çiftçilik, imalat ve ticaret işiyle uğraşan Yahudilerin sistematik bir şekilde kırımına yol açtı.¹³⁸

Pogromlar ile Rus hükümetinin amacı, Rus Yahudilerinin üçte birini Rusya'yı terk etmeye, üçte birini Hıristiyanlığa geçmeye ve üçte birini de açlıktan ölmeye zorlamaktı.¹³⁹ Bu amaçlar doğrultusunda yeni çar tarafından kısıktırılan Yahudi karşıtı nefret Rusya'yı sardı. 169 Yahudi topluluğu, yirmi bin Yahudi evini yok eden ve on binlerce kişiyi ekonomik açıdan perişan eden bir dizi pogromda saldırıya uğradı.¹⁴⁰ Rus hükümeti tarafından el altından desteklenen ve kısıktırılan pogromların uygulandığı yerlerde Yahudilerin ev ve işyerleri tahribata uğradı, arazileri ellerinden alındı, okulları ve dinî merkezleri kapatıldı.¹⁴¹ Yaşam alanları sınırlandırıldı, üniversitede okuma hakları çok zor şartlara bağlandı,¹⁴² avukat olan Yahudiler meslekten ihraç edilirken yerel düzeyde seçilme hakları ellerinden alındı.¹⁴³ Ayrıca Yahudiler sürgüne maruz kaldı¹⁴⁴ ve hatta on binlerce Yahudi, Rus halkı tarafından öldürüldü.¹⁴⁵ Rus Yahudilerin pogromlar esnasında yaşadıkları yıkım, baskı, zulüm, şiddet, yağma ve tecavüz gibi eylemler ve yaşam haklarının sınırlandırılması hayatlarında bir dönüm noktası oldu.¹⁴⁶ Zira pogromların dayanılmaz boyuta ulaşması, Yahudileri kitleler halinde göç etmeye zorladı.¹⁴⁷ Neticede Rus Yahudiler öncelikle Avrupa'nın liman şehirlerine, oradan da Amerika'ya göç etmeye başladı.¹⁴⁸

Bu dönemdeki Rus Yahudilerinin kitlesel göçü, Amerika'daki Yahudi cemaati ile Avrupa'daki Yahudi cemaati arasında kriz yarattı. Krizin ortaya çıkmasında Yahudi göçmenlere dair fikir ayrılığı etkili oldu. Amerika'daki Yahudiler mümkün olduğunca az göçmen gönderilmesini talep ederken Avrupa'daki Yahudi komiteler, Amerika'ya mümkün olduğunca çok göçmen göndermek istedi.¹⁴⁹ Avrupa'daki Yahudi komiteler kendi ülkelerindeki Yahudi aleyhtarı söylemleri yakinen takip ediyordu. Rus Yahudilerin

¹³⁵ Köse, "Yahudilerin Devletleşme", 123.

¹³⁶ Brenner, *Kısa Yahudi Tarihi*, 195.

¹³⁷ Köse, "Çarlık Rejimi", 55.

¹³⁸ Köse, "Yahudilerin Devletleşme", 123.

¹³⁹ Weiss, *Jewish Immigrants*, 617.

¹⁴⁰ Sarna, *American Judaism: A History*, 152.

¹⁴¹ Köse, "Çarlık Rejimi", 55.

¹⁴² Akdes Nimet Kurat, *Rusya Taribi Başlangıçtan 1917'ye Kadar* (Ankara: Tük Tarih Kurumu Basımevi, 1987), 361.

¹⁴³ Brenner, *Kısa Yahudi Tarihi*, 197.

¹⁴⁴ Köse, "Çarlık Rejimi", 55.

¹⁴⁵ Kurat, *Rusya Taribi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, 361.

¹⁴⁶ Köse, "Yahudilerin Devletleşme", 123.

¹⁴⁷ Köse, "Çarlık Rejimi", 55.

¹⁴⁸ Weiss, *Jewish Immigrants*, 617.

¹⁴⁹ Zosa Szajkowski, "The European Attitude to East European Jewish Immigration (1881-1893)", *Publications of the American Jewish Historical Society* 41/2 (1951), 130-131.

göçlerinin nasıl olması gerektiğine dair kararları da ellerindeki bilgilere göre alıyorlardı.¹⁵⁰ Buna göre, pogromlar neticesinde mültecilerin merkez sığınağı hâline gelen Rusya sınırındaki Brody'deki Yahudilerin, diğer Avrupa ülkelerine gönderilmesi Amerika'ya gönderilmesinden çok daha zordu. Zira hiçbir Avrupa ülkesi Yahudi mültecileri kabul etmiyordu. Avrupa'daki Yahudi komitelerinin ortak prensibi de kendi ülkelerine gelmemesi şartıyla Yahudi mültecilerin göçünü kolaylaştırmaktı.¹⁵¹ Amerika'daki Yahudi cemaati ise Amerika'nın o dönem için fazlasıyla Yahudi'yi barındırdığı düşüncesindeydi. Amerika'ya daha fazla Yahudi gelmemesi gerektiğine dair düşüncelerini ise şöyle dile getirmişlerdi: “Bu eğitimsiz [Rus Yahudileri], vasıfsız insanlarla ilgilenme görevi Amerikalı dindaşlarımız için çok ağırdı. Avrupalı Yahudilerin görevi, buraya gelenleri etkin bir şekilde hazırlayarak onlara yardım etmektir. Böylece onlar geçimlerini dürüst ve onurlu bir şekilde sağlayacak yetkinlikte olacak ve gettoya akın etmeyecektir”.¹⁵²

Doğu Avrupa'daki olumsuz koşulların sonucu olarak Yahudiler Amerika'ya kitleler halinde göç etmeye başladı. Ancak bu göçler kolay olmadı. Rus Yahudileri, Rusya'dan Almanya'ya kara yoluyla gitmek, İngiltere'ye bir tekneye binmek ve oradan Atlantik Okyanusu üzerinden Amerika'ya buharlı bir gemi bulmak zorundaydı. Pasaporta, yol boyunca yiyeceğe, geminin ayrılmasını beklerken kalacak bir yere ve vapur ücreti için 1880'lerde büyük bir meblağ olan 34 dolara ihtiyaç vardı. O zamanlarda göçmenler, Atlantik Okyanusu boyunca birkaç hafta sürecek bir yolculuğa katlanmak zorundaydı. Ayrıca Yahudi göçmenlerin okyanus manzaralı konforlu gemi odalarına sahip olmaları mümkün değildi. Bunun yerine, yolculukları dümen sınıfında güvertelerin altında bir arada geçiyordu. Bir göçmen ise yaşanan sıkıntıları şöyle anlattı: “Teknenin dibinde yattık ve biz çılgın atarken fareler üzerimize atladı. Büyük bir fırtına çıktı ve tekne yaşlı bir kadın gibi ağlıyordu... ve herkes çok yakında teknenin kırılacağını haykırıyordu.” Ayrıca birçok göçmen deniz tutmasından muzdarip olmuştu. Bazıları da ya çürük yiyeceklerin neden olduğu ya da diğer yolculardan geçen ciddi hastalıklara yakalandı.¹⁵³

Amerika, göçmenler tarafından her zaman “altın ülke” olarak görüldü.¹⁵⁴ Önceki göçmenler gibi Doğu Avrupa Yahudilerinin de Amerika'nın “fırsatlar ülkesi” olduğunu söyleyen akrabaları ve arkadaşları vardı. Bu durum Yahudileri Amerika'ya çeken güçlü bir mıknatıs gibiydi.¹⁵⁵ Hâliyle Doğu Avrupa'dan göçen Yahudiler kesinlikle daha iyi bir yere gittikleri inancındaydı.¹⁵⁶ Bu Yahudilerin Amerika'ya dair hayalleri de büyüktü. Nitekim şu cümleler Rus çarlığı altında ezilen Yahudilerin duygularını yansıtmaya açısından önemlidir: “Neden bizim de bu karanlık ülkeden gitme imkânımız olmasın?... Her insan özgür bir varlık gibi yaşamayı, gülmeyi ve nefes almayı özlemez mi?...Varımızı yoğumuzu satacağız; Amerika'ya gideceğiz. Her gün beyaz ekmeğe ve et yiyeceğiz; Amerika'da!”¹⁵⁷

Bununla birlikte, büyük hayallerle Amerika'ya göç eden Yahudiler, genellikle buradaki hayata dair gerçeklerin Doğu Avrupa'da hayal ettikleri gibi olmadığına şahit oldular. Yaşanan hayal kırıklığı, aslında göçmenlerin içinde bulunduğu ekonomik yoksunluktan ve

¹⁵⁰ Szajkowski, “The European Attitude”, 140.

¹⁵¹ Szajkowski, “The European Attitude”, 135-137.

¹⁵² Szajkowski, “The European Attitude”, 129-130.

¹⁵³ Worth, *Jewish Immigrants*, 37-38.

¹⁵⁴ Gartner, “Jewish Migrants”, 54.

¹⁵⁵ Worth, *Jewish Immigrants*, 37-38.

¹⁵⁶ Goldstein, “The Great Wave”, 73.

¹⁵⁷ Brenner, *Kısa Yahudi Tarihi*, 183.

yerleştikleri şehir merkezlerinde karşılaştıkları kötü koşullardan kaynaklanıyordu.¹⁵⁸ Buna rağmen uyum sağlamanın zorlukları, dönemsel ekonomik bunalımlar ve aşırı derecede sıkı çalışma Yahudiler de dâhil olmak üzere milyonlarca Avrupalının zihninde Amerika'nın parıltısını hiçbir zaman bulandırmadı.¹⁵⁹

Bu dönemde Amerika'ya varan Yahudi göçmenler, önceki yüzyılların Yahudi göçmenleri gibi değildi. Önceki göçmenler de zulümden kaçmışlardı ancak bunların az da olsa eğitimleri ve paraları bulunuyordu ya da en azından bir ticari işleri yahut becerileri vardı. Doğu Avrupa Yahudi göçmenlerinin çoğunun ise neredeyse hiçbir şeyi yoktu. Zira Doğu Avrupa'daki kötü koşullar bunları eğitimsiz ve yoksul bırakmıştı.¹⁶⁰

Amerika'ya iltica eden eğitimsiz ve yoksul yeni göçmenlerin çoğu, fabrikaların vasıflı ya da vasıfsız işgücüne ihtiyaç duyması ve işçilerin çok az İngilizce bilmesinin yeterli olması nedeniyle Amerika şehirlerinin sanayi merkezlerinde, Philadelphia ve Boston'daki puro fabrikalarında, özellikle New York'un giriş limanına yakın hazır giyim endüstrisinde çalışmaya başladı.¹⁶¹ Bir işleri olsa da pek çok göçmen, New York'un Aşağı Doğu Yakası'nda bulunan atölyelerde çalışarak ancak kıt kanaat geçinebildi. Erkek, kadın ve çocukların yan yana çalıştığı atölyelerde her işçiye ürettiği parça sayısına göre para verildi. İşçiler, öğle yemeği için yarım saatlik molalar hariç sabah yediden akşam sekize kadar haftanın alt günü de çalışmak zorunda kaldı.¹⁶² Yahudi göçmenlerin oluşturduğu bu tabloya bakıldığında Amerika'nın, tarihinde ilk kez önemli bir Yahudi proleter kitlesine de sahip olduğu belirtildi. Bununla birlikte, bu Yahudi göçmenlerin belirgin bir dereceye kadar benzersiz olduğuna dikkat çekildi. Zira bu insanlar ne proleterlerin oğullarıydı ne de proletaryanın babaları olarak kalmaya mahkûmdu.¹⁶³

Öte yandan New York, Yahudi göçü neticesinde Yahudi topluluğun en büyük merkezi oldu. Öyle ki New York'un 1880'deki 80 bin Yahudi nüfusu 1914'te 1.4 milyona ulaştı.¹⁶⁴ Bu sayı şehrin toplam nüfusunun yaklaşık yüzde 28'ine tekabül ediyordu. Doğu Avrupa Yahudi göçmenlerinin pek çoğu özellikle New York'ta kalıp başka yerlere gitmek istemedi. Zira bu şehirde fazlasıyla ekonomik fırsatlar olmasının yanında özellikle hızla büyüyen giyim ticareti vardı. Yidiş konuşan on binlerce Yahudi'nin varlığı da yeni göçmen Yahudiler için rahatlatıcı bir etkeni. Dikkat çeken bu yönüyle New York, Doğu Avrupa Yahudi göçmenleri için Kutsal Topraklar'a (Vaat Edilmiş Topraklar) nispetle "vaat edilmiş şehir" olarak değerlendirildi.¹⁶⁵

Yahudi göçmenler Amerika'ya gelerek aslında genişleyen bir fırsatlar dünyasına girdi.¹⁶⁶ Doğu Avrupa'dan gelen ilk nesil Yahudilerin asıl amaçları çocuklarını daha müreffeh bir ortamda yetiştirmektir. Birçoğu bu hedefe ulaşmada başarılı oldu.¹⁶⁷ Çocuklarının çoğu üniversite eğitimi aldı ve farklı mesleklerde yoğun bir şekilde kendilerini gösterdi. Ekonomik

¹⁵⁸ Goldstein, "The Great Wave", 74.

¹⁵⁹ Gartner, "Jewish Migrants", 54.

¹⁶⁰ Worth, *Jewish Immigrants*, 37-38.

¹⁶¹ Ashton, "Expanding Jewish Life in America, 1826-1901", 55.

¹⁶² Worth, *Jewish Immigrants*, 43.

¹⁶³ Marcus, "The Periodization of American Jewish History", 130-131.

¹⁶⁴ Gartner, "Jewish Migrants", 55-56.

¹⁶⁵ Sarna, *American Judaism: A History*, 153-154.

¹⁶⁶ Worth, *Jewish Immigrants*, 76.

¹⁶⁷ Worth, *Jewish Immigrants*, 47-48.

ve sosyal ölçekte beyaz yakalı sınıfa yükseldi. Büyük bir kısmı ticaretle uğraşır hâle geldi.¹⁶⁸ Bazıları New York'taki Yahudi İlahiyat Fakültesi'nden mezun olup haham olurken pek çok genç Yahudi de doktor, avukat ve öğretmen gibi meslekler edindi.¹⁶⁹ Nitekim 1905'te bile New York'taki City College öğrencilerinin yarısı, 1910'da da Amerikan üniversitelerindeki tıp öğrencilerinin neredeyse dörtte biri Yahudi idi. New York devlet okullarındaki öğretmenlerin, özellikle de kadın öğretmenlerin büyük bir bölümü Yahudi göçmenlerinin çocuklarıydı.¹⁷⁰ 1930'a gelindiğinde ise New York'taki avukatların yüzde 65'i, doktorların ise yüzde elli beşi Yahudi idi.¹⁷¹ Neticede Amerikan Yahudileri Amerika'nın en yüksek maaşlılar arasında yer aldı.¹⁷²

Amerikan Yahudi tarihinin üçüncü dönemindeki dikkate değer olaylardan biri 1914'te başlayan I. Dünya Savaşı idi. Amerika'daki Yahudiler savaş sırasında kendilerini alışılmadık bir konumda buldu. Amerika'nın müttefiklerle yakın bağları olsa da birçok Yahudi, aileleri Alman göçmeni olduğu için Almanya'yı destekledi. Doğu Avrupa'dan gelen Yahudiler ise Rusya'nın hükümdarı Çar II. Nicholas'tan (1868-1918) nefret ediyordu. Çarlık hükümeti tarafından teşvik edilen Rus pogromları sırasında acı çekmişlerdi. Bu nedenle aralarında Rusya da olduğu için Amerikan Yahudileri müttefikleri desteklemekte tereddüt etti.¹⁷³

1917'de ABD başkanı Woodrow Wilson (1856-1924) Almanya'ya savaş ilan ederek müttefiklere katıldı. Savaş için asker sağlamak için Amerikan hükümeti, erkekleri askere almaya veya zorunlu tutmaya başladı. Bu doğrultuda çıkartılan taslak bazı Yahudiler için sorun yarattı. Doğu Avrupa Yahudilerine çarın onları Rus ordusuna girmeye zorlama çabalarını hatırlattı için bazı Yahudi göçmenler taslağa karşı çıktı. Buna rağmen, savaş sırasında 250.000 Yahudi Amerikan ordusunda görev aldı.¹⁷⁴

Avrupa'da savaş devam ederken 1917'de Rusya'daki çarlık hükümeti devrildi. Amerikalı Yahudi göçmenler, çarlık rejiminin yıkılmasından memnun oldu. Yahudi göçmenlerden oluşan kalabalıklar, çarlık baskısının sonunu kutlamak için New York'un Aşağı Doğu Yakası'nda toplandı. Ancak, Rusya'nın yeni hükümeti sadece bir yıl sürdü. Sonra o da devrildi ve yerine komünist bir yönetim geldi. Bunun neticesinde Batı Rusya'da bulunan Ukrayna'da Yahudiler yeni pogromların kurbanı oldu. Ukrayna'daki Yahudilere yardım etmek için Amerikan Yahudileri milyonlarca dolarlık mali yardım topladı. 1918'de Müttefikler I. Dünya Savaşı'nı kazandı. Savaşın sona ermesi, Avrupa'yı terk etmek ve Amerika'da yaşamak isteyen Yahudi göçmenler için birçok değişiklik yarattı.¹⁷⁵

1904'ten I. Dünya Savaşı'nın patlak verdiği 1914'e kadar geçen on yıl, Yahudi göçünün doruk noktası kabul edilmekte ve Yahudi tarihindeki en büyük göç dönemi olarak görülmektedir. Amerika'ya göç eden Yahudi sayısı yıllık ortalama 106 bin Yahudi olmak üzere toplam 1.195.000 idi.¹⁷⁶ I. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra binlerce Yahudi göçmen, savaşın parçaladığı Avrupa'dan Amerika'ya göç etmek için hazırlık yaptı. Ancak birçok Amerikalı, ellerindeki işleri alacakları korkusuyla çok sayıda yeni göçmenin

¹⁶⁸ Marcus, "The Periodization of American Jewish History", 132.

¹⁶⁹ Worth, *Jewish Immigrants*, 47-48.

¹⁷⁰ Brenner, *Kısa Yahudi Tarihi*, 201.

¹⁷¹ Worth, *Jewish Immigrants*, 60.

¹⁷² Worth, *Jewish Immigrants*, 76.

¹⁷³ Worth, *Jewish Immigrants*, 54.

¹⁷⁴ Worth, *Jewish Immigrants*, 55.

¹⁷⁵ Worth, *Jewish Immigrants*, 56.

¹⁷⁶ Gartner, "Jewish Migrants", 59.

Amerika'ya kabul edilmesine sıcak bakmadı. Göçmenlerin ayrıca Amerikan toplumu için bir tehdit oluşturduğu kanaati hâkim oldu. Ortak kanaati dile getiren Amerikalı bir yetkili, bu Yahudi göçmenlerin çoğunu şu şekilde tanımladı: “Olağan getto tipi Polonya Yahudileri... Pis, Amerikalı olmayan ve alışkanlıklarında genellikle tehlikelidirler... zihinsel olarak yetersiz, eğitimsiz... [ve] sosyal olarak istenmeyen... Yüzde doksani herhangi bir vatanseverlik ya da ulusal ruh anlayışından yoksun”.¹⁷⁷

Bunların ötesinde savaş sonrası yıllardaki hızlı toplumsal değişimlerin getirdiği büyüyen yerlilik ve yabancı düşmanlığı ikliminden etkilenen Amerikalı senatörler, Avrupalı göçmenlerin Amerika'ya girişine büyük ölçüde kısıtlama getirmek istedi.¹⁷⁸ ABD Kongresi de 1920'lerde özellikle Doğu Avrupa'dan gelenler olmak üzere Amerika'ya girmesine izin verilen göçmenlerin sayısını azaltan yeni yasalar çıkardı. Bunun neticesinde 1920'de 120.000 olan Yahudi göçmen sayısı 1922'de 24.000'e düştü ve sonraki on yılda da gitgide azaldı.¹⁷⁹ Nihayetinde Amerikan hükümeti, 1924 yılında *Johnson-Reed Yasası* adı verilen ve Amerika'daki her milliyetten toplam insan sayısının yalnızca %2'sinin ülkeye girişine izin veren bir yasa çıkardı. Bu düzenleme neticesinde 1924 yılındaki göç sayısı çarpıcı bir şekilde düştü.¹⁸⁰ Bu yasa ile Amerikan Yahudi tarihinin üçüncü dönemini oluşturan Doğu-Avrupa Yahudileri Dönemi (1881-1924) de kapanmış oldu.

Sonuç

Yahudilerin Amerika'ya göç serüveni başlıca üç döneme ayrılmıştır. Bu dönemlerin belirlenmesinde Avrupa'dan Amerika'ya göç eden Yahudilerin Avrupa'daki kökenleri etkili olmuştur. Buna göre her bir dönem bir Yahudi göç dalgası olarak görülmüş olup ilk dönem *Sefarad* (İspanyol-Portekiz), ikinci dönemin *Alman* (Aşkenaz) ve üçüncü dönem *Doğu Avrupa* şeklinde isimlendirilmiştir. 1654-1820 yılları arasında kapsayan Sefarad Dönemi kendi içinde *Sömürge Dönemi* (1654-1776) ve *Erken Ulusal Dönem* (1776-1820) şeklinde iki döneme ayrılmıştır. Sömürge Dönemi de ayrıca *Hollanda Dönemi* (1654-1664) ve *İngiltere Dönemi* (1664-1776) şeklinde tasnif edilmiştir. İkinci dönem olarak bilinen Alman Dönemi 1820 ile 1880 yılları arasında ifade ederken üçüncü dönem olarak bilinen Doğu-Avrupa Dönemi ise 1881 ile 1924 yılları arasında kapsamıştır. Bu tarih aralıklarının belirlenmesinde ise Yahudilerin Amerika'ya göç etmesini tetikleyen önemli olayların olduğu görülmüştür.

Sefarad Dönemi'nde Kuzey Amerika'ya ilk göç eden Yahudiler Güney Amerika'da yaşayan ve o dönemde Portekiz'in baskı ve zulümden korktukları için son derece zor şartlar altında ve gönülsüz olarak Kuzey Amerika'ya göç etmek zorunda kalan Yahudilerdir. Bu Yahudi göçüyle Yahudi toplumunun Amerika'daki ilk tohumu atılmıştır. İlk dönemlerde Kuzey Amerika'da sıkıntı yaşayan Yahudiler, daha sonra kendilerine verilen haklar ile istedikleri yerde ticaret yapıp gayrimenkul sahibi oldukları gibi az da olsa dinî özgürlükler elde etmişlerdir. Kuzey Amerika'da İngiltere hâkimiyeti altında yaşayan Yahudiler medeni ve dinî haklara sahip olsalar da siyasi özgürlükleri söz konusu olunca bu alanda istenilen seviyede imkâna sahip olamamışlardır. Fakat bu durum da ilerleyen yıllarda değişmiş ve İngilizler, diğer vatandaşlara tanınan hakları eşit bir şekilde Yahudilere de tanımıştır. Amerika Birleşik

¹⁷⁷ Worth, *Jewish Immigrants*, 58.

¹⁷⁸ Goldstein, “The Great Wave”, 87.

¹⁷⁹ Worth, *Jewish Immigrants*, 60.

¹⁸⁰ Toktaş - Kılınç, “Jewish Immigration to the American Continent”, 53.

Devletleri'nin kurulması Amerikan Yahudileri için olumlu sonuçlar doğurmuştur. Zira Amerikan Yahudileri siyasetten ticarete kadar pek çok alanda yeni özgürlük elde etmişlerdir. Bu arada Sefarad Yahudi kültürü Amerikan Yahudi yaşamında geleneksel hâle gelmiştir.

1820-1880 yılları arasını kapsayan Alman döneminde Amerika'ya Yahudi göçü Alman kökenli Yahudilerce gerçekleşmiştir. Bu göçün altında siyasi baskılar, Yahudiler aleyhine çıkartılan yasalar, Yahudilerin geçimlerini sağlayamayacak duruma gelmeleri ve o dönemlerde görülen geleneksel ekonomik yapıdaki büyük değişiklikler yatmaktadır. Bu şartlar altında Alman Yahudilerinin Amerika'ya göç etmesi bir zorunluluk olmuştur. ABD'ye göç eden Yahudiler burada seyyar satıcılık ile geçimlerini temin etmiştir. Bu meslek yüzlerce Yahudi'nin zamanla mağazalar açacak kadar zengin olmasına imkân vermiştir. Özellikle sanayi çağıyla birlikte imalata yönelen Amerikan Yahudileri inanılmaz servetler elde etmiştir. Ekonomik başarının yanı sıra Amerikan Yahudileri eğitim alanında da büyük başarılar sağlamışlar, özellikle hukuk ve tıp alanındaki başarılarıyla dikkat çekmişlerdir. Siyasette de varlıklarını gösteren Amerikan Yahudileri, zamanla Amerika Birleşik Devletleri'ni de bir vatan olarak benimsemişlerdir.

Yahudilerin Amerika'ya göç serüveninin üçüncü dönemini Doğu Avrupa Dönemi olarak nitelenmiştir. 1881 yılında Rusya'da ortaya çıkan pogromlar ile başlayan bu dönem Amerika'nın göçmenlere sınırlama getirdiği 1924 ile sona ermiştir. Bu dönemdeki Yahudiler, Çarlık Rusya ve Doğu Avrupa ülkelerini terk ederek Amerika'ya göç etmiştir. Bu dönemdeki göçün altında da ekonomik sıkıntıların yanı sıra Yahudileri kısıtlayan yasaların olması ve Yahudilere uygulanan evlerinin yıkılmasından bazı mesleklerden menedilmesine ve hatta öldürülmelerine kadar gördükleri her türlü şiddet başlıca sebeplerdir. Alman Yahudi döneminde olduğu gibi bu dönemde de Amerika'ya göçün bir zorunluluk olduğu görülmüştür.

Yahudilerin Amerika'ya göçü bir bütün halinde değerlendirildiğinde Yahudilerin bu coğrafyaya gelmelerindeki sebeplerin genelde aynı olduğu görülmüştür. Kendilerine uygulanan baskı ve zulüm ile ekonomik olarak çok zor durumda olmaları Yahudilerin Yeni Dünya olarak bilinen Amerika'ya göç etmelerini zorunlu kılmıştır. Büyük umutlarla Amerika'ya ayak bastıklarında Yahudiler büyük sıkıntılarla karşılaşmış ancak zamanla bu sıkıntıların üstesinde gelip gerek iktisadi ve eğitim gerek siyaset ve kültürel alanlarda büyük başarılar elde etmişlerdir.

Yahudilerin Amerika'ya göç serüvenini ana hatlarıyla irdeleyen bu çalışma, bu göç serüvenini daha detaylı araştırmak isteyen araştırmacılara fikir vermesi hasebiyle önemlidir. Öte yandan Yahudilerin Amerika'ya göçüyle birlikte Yahudilikte yeni mezhepler ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda söz konusu mezheplerin ortaya çıkmasında Amerikan hayatının Yahudiler ve Yahudilik üzerindeki etkilerinin neler olduğunun araştırılması icap etmektedir. Ayrıca Amerikan Yahudilerinin İsrail Devleti'ne yardım ettikleri bilinmektedir. Yahudiliğin millet ile dinin iç içe geçtiği bir yapı olduğu düşünüldüğünde bu yardımın iktisadi, siyasi, kültürel ve dinî boyutlarını birbirinden ayırmak mümkün değildir. Bu bağlamda Amerikan Yahudilerinin İsrail'e yaptıkları yardımın ardında yatan dinî ve kültürel etkilerin neler olduğunun bilimsel veriler doğrultusunda araştırılması gerekmektedir. Bu araştırmaların yapılmasından önce Yahudilerin Amerika'ya göç serüveninin iyi bilinmesinin de zorunlu olduğu aşikârdır.

Değerlendirme / Review	:	Bu makalenin ön incelemesi bir iç hakem (editör), içerik incelemesi ise iki dış hakem tarafından çift taraflı kör hakemlik modeliyle incelenmiştir. / <i>This article was pre-reviewed by one internal referee (editor) and its content reviewed by two external referees using a double blind review model.</i>
Etik Beyan / Ethical Declaration	:	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur. / <i>Ethical principles were followed during the preparation of this study.</i>
Etik Bildirim / Complaints	:	dergj@milelvenihal.org
Benzerlik Taraması / Similarity Check	:	İthenticate
Çıkar Çatışması / Conflict of Interest	:	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. / <i>The author declares that there is no conflict of interest.</i>
Finansman / Grant Support	:	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır. / <i>No funds, grants, or other support was received.</i>
Telif Hakkı & Lisans / License	:	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / <i>The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 license.</i>

Kaynakça

- Ashton, Dianne. "Expanding Jewish Life in America, 1826-1901". *The Columbia History of Jews and Judaism in America*. ed. Marc Lee Raphael. 47-69. New York: Columbia University Press, 2008.
- Başaran, İsmail. "Amerikan Yahudiliği Tarihi Üzerine Bir Değerlendirme". *Mizânü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi* 9 (2019), 127-140.
- _____. *Ana Hatlarıyla Amerikan Yahudiliği, Tarihsel Süreç ve Gruplar*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2020.
- Brenner, Michael. *Kısa Yahudi Tarihi*. çev. Sevinç Altınçekiç. İstanbul: Alfa Tarih, 2011.
- Daly, Charles P. *The Settlement of the Jews in North America*. ed. Max J. Kohler. New York: Philip Cowen, 1893.
- Diner, Hasia R. *A Time for Gathering, the Second Migration 1820-1880*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1992. Basım, ts.
- _____. *The Jews of the United States*. Berkeley: University of California Press, 2004.
- Edelman, Joseph. "The Centenary of Jewish Immigration to the United States: 1881-1981". *Judaism* 32/2 (1983), 215-229.
- Faber, Eli. "America's Earliest Jewish Settlers, 1684-1820". *The Columbia History of Jews and Judaism in America*. ed. Marc Lee Raphael. 21-46. New York: Columbia University Press, 2008.
- Foster, Geraldine S. vd. *Jews of Rhode Island 1658-1958*. Charleston: Arcadia Publishing, 1997.
- Gartner, Lloyd P. "Jewish Migrants en route from Europe to North America: Traditions and Realities". *Jewish History* 1/2 (1986), 49-66.
- Gerber, Jane S. *The Jews of Spain: A History of the Sephardic Experience*. New York, 1992.
- Goldstein, Eric L. "The Great Wave: Eastern European Jewish Immigration to the United States, 1880-1924". *The Columbia History of Jews and Judaism in America*. ed. Marc Lee Raphael. 70-92. New York: Columbia University Press, 2008.
- Hühner, Leon. "Whence Came the First Jewish Settlers of New York?" *The Johns Hopkins University Press* 9 (1901), 75-85.
- Kahn, Ava F. *Jewish Voices of the California Gold Rush: A Documentary History, 1849-1880*. Detroit: Wayne State University Press, 2002.
- Kaysersling, Meyer. "The Colonization of America by the Jews", *Publications of the American Jewish Historical Society* 2 (1894), 73-76.
- Kızılabdullah, Şahin. "Afro-Amerikalı Yahudiler". *Dini Araştırmalar* 25/62 (2022), 59-82.
- Köse, Tuğba. "Çarlık Rejimi Gölgesinde Rus Yahudileri: 1881-1882 Pogromları". *Filistin Araştırmaları Dergisi* 5 (2019), 33-58.
- _____. "Yahudilerin Devletleşme Sürecinde Dönüm Noktaları: Pogrom, Aliya ve Siyasi Siyonizm (1881-1903)". *Ortaoğu Etütleri* 13 (2021), 119-142.
- Kurat, Akdes Nimet. *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Basım, 1987.
- Marcus, Jacob Rader. "The Periodization of American Jewish History". *Publications of the American Jewish Historical Society* 47/3 (1958), 125-133.
- Moore, Deborah Dash. *B'nai B'rith and the Challenge of Ethnic Leadership*. Albany: State University of New York Press, 1981.
- Oppenheim, Samuel. "The Early History of the Jews in New York, 1654-1664, Some New Matter on the Subject". *Publications of the American Jewish Historical Society* 19 (1909), 1-91.
- Peters, Madison C. *Haym Salomon, The Financier of the Revolution*. New York: The Trow Press, 1911.
- Pool, David De Sola. "An Old Faith in the New World: Highlights of Three Hundred Years" 44/4 (1955), 210-214.
- Roper, L. H. "The Fall of New Netherland and Seventeenth-Century Anglo-American Imperial Formation, 1654-1676". *The New England Quarterly* 87/4 (2014), 666-708.
- Sarna, Jonathan D. *American Judaism: A History*. New Haven: Yale University Press, 2004.
- _____. "The Impact of the American Revolution on American Jews". *Modern Judaism* 1 (1981), 149-

160.

Sheskin, Ira M. - Dashefsky, Arnold. "United States Jewish Population, 2018". *The American Jewish Year Book* 118 (2018), 251-347.

Slutsky, Yehuda. "Pogroms". *Encyclopaedia Judaica*. ed. Fred Skolnik. 16/279-282. USA: Thomson & Gale, 2007.

Szajkowski, Zosa. "The European Attitude to East European Jewish Immigration (1881-1893)". *Publications of the American Jewish Historical Society* 41/2 (1951), 127-162.

Toktaş, Şule - Kılınc, Fatih Resul. "Jewish Immigration to the American Continent". *Göç Araştırmaları Dergisi* 4/1 (2018), 30-64.

Weiss, Marcia J. *Jewish Immigrants*. ed. Carl L. Bankston. 615-618. California-New Jersey: Salem Press, ts.

Wiernik, Peter. *History of the Jews in America*. New York: The Jewish Press Publishing Company, 1912.

Wiznitzer, Arnold. *Jews in Colonial Brazil*. New York: Columbia University Press, 1960.

_____. "The Exodus from Brazil and Arrival in New Amsterdam of the Jewish Pilgrims Fathers, 1654". *Publications of the American Jewish Historical Society* 44/2 (1954), 80-97.

Worth, Richard. *Jewish Immigrants*. ed. Robert Asher. New York: Facts On File, 2005.

§